

AOKRIF

Irodalmi Folyóirat • 2024. nyár
XVII. évfolyam 2. szám

” APOKRIF

traumapónikon gyakorolják
a fegyverforgatást

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

Irodalmi folyóirat
megjelenik negyedévente
XVII. évfolyam, 2. szám
2024. nyár

Főszerkesztő

Nyerges Gábor Ádám

Főszerkesztő-helyettes

Molnár A. Aliz (tördelés, címlap, Apokrif Online)

Szerkesztők

Kerber Balázs (vers)

Mizsur Dániel (próza)

Taródi Luca (próza)

Dénes Gergő (kritika, korrektúra)

Veress Dániel (kép)

Tamás Péter (műfordítás)

•

Szerkesztőség

1052 Budapest, Vitkovics Mihály u. 7. IV/1

Tel.: (1) 951 8518; (30) 876 1473

apokriflap@gmail.com

<http://www.apokrifonline.com>

Felelős kiadók

Palimpszeszt Kulturális Alapítvány, Szófa Irodalom Bt.

Nyomda

Könyvpont Nyomda Kft.

Felelős vezető: Gembela Zsolt

A folyóirat emblémája Hlatki Dorottya munkája.

Copyright © 2024 Az Apokrif 2024/2. számának
szerzői és szerkesztői

Megjelenik 250 példányban; az egyes példány ára 500 Ft
ISSN 2060-3207

Szépirodalom

- 8 Taródi Luca**
Apám vett három almát a boltban négyünknek
- 10 Mihail Bulgakov**
Én öltöm (ford. Tuboly Ágnes)
- 26 Géczi János**
Vidéki csoportkép, Szent Mihállyal
- 27 Prax Levente**
A templom lovagja (részlet)
- 44 Székelyhidi Zsolt**
Kilátás
- 45 Pertics Gergő**
Mindvégig
- 48 Kemény István**
*Ellenfelei lovai; Ellenfelei lovainak a tenyésztése;
Ellenfelei gyerekkora; A váltópénz*

Látószög

- 53** *Falun fényképész*
(Pamuki-Balogh Viktória és Veress Dániel beszélgetése)

Látótávolság

- 62** **Szabó Tamara:** *Nagyvárosi útikalauz lődörgőknek*
(Csala Károly Vencel: Az ipari alpinisták nyugalma)
- 67** **Kőhegyi András:** *A regionális krimi megérkezett Miskolcra*
(Bánhidi Lilla: Sorsod Borsod)
- 72** **Molnár Míra:** *Beszédpercepciók gyakorlat*
(Turi Tímea: Egyszerre egy beszéljen)

Illusztrációk

A lapszám képeit **Pamuki-Balogh Viktória** művei közül válogattuk. A címlapon *A világirodalom remekei* című, 2018-as alkotása, a hátlapon a 2015-ben készített *Aspektusok*-sorozat egyik tétele szerepel.

Pamuki-Balogh Viktória

Unknown (részletek, bal oldalon a Monolit), 2018–19

Taródi Luca

Apám vett három almát a boltban négyünknek

Csak egy almát, egészben, kérlek,
hadd sercegjen és ropogjon fogaim alatt
a vélt önzés kásás mámora,
hogyan nem osztottam meg
veletek, pedig mindig mindent meg kell.
Mert a háború után csak
zsíros kenyér volt és sterc, zsenge borsóleves
júliusban, de neked az is ízlett, sőt jobb volt, mint bármi más,
szóval el kell osztani ezt az almát, lehetőleg minél többfelé,
ha nem osztom, igazán rossz vagyok,
és ez megnyugtat, mert akkor tulajdonképpen
nekem majdnem mindent szabad,
például megenni ezt a Fehér Klára almát,
ami nem is fehér, hanem méregzöld, mint mostanra a lelkem.
Éva vagyok a paradicsomból, és romba döntöm,
ha nem is az emberiséget, de legalább az egész családot,
úgy morálisan, mint gazdaságilag,
megeszem ezt az almát, aztán felgyújtom az egész házat,
a csutkát pedig a füstölgő romokra hajítom,
és jóízűen törlöm meg a számat.
Csak ne vágná ennyire fehér tarkómat hideg tekinteted késhegye,
ha jobban belegondolok, ez a második harapás
már nem is esne olyan jól, inkább visszateszem,
végül is, '56-ban melletted tankok haladtak el,
én meg itt eszem az almát, egyedül, a spájzban,
inkább visszateszem, harapással a hátoldalán,
előlről hibátlanul, de ha keresik, megtalálják

a rágásnyomokat a szöveten,
amit olyan tökéletesre értelt a nap, a gondoskodó kezek,
és látod, valamitől mégis mindig minden elromlik egy pillanat
alatt.

Pamuki-Balogh Viktória
Unknown (részlet), 2019

Mihail Bulgakov

Én öltem

Doktor Jasvin különös, egyben gúnyos mosollyal kérdezte:

– Ki lehet tépni ezt a lapot a naptárból? Pontosan tizenkét óra van, vagyis már másodika.

– Tessék csak, tessék – feleltem.

Jasvin kecses, fehér ujjával óvatosan megfogta a legfelsőt. A lap alatt egy újabb oldal tűnt fel, melyen egy kettes szám, illetve „kedd” felirat volt. Ám a szürkés lapocskán valami nagyon felkeltette Jasvin érdeklődését. Hunyorított, újra ránézett a lapra, aztán felemelte fejét, bámult valahova a messzeségbe, egyszerre világossá vált, hogy egy olyan képet lát a szobám falán túl, ami csak neki látható, hogy gondolatai még a fagyos februári moszkvai éjszakát is maguk mögött hagyták.

– Hová merenghet? – gondoltam a doktorra sandítva.

Mindig is nagyon érdekelt engem a doktor. A kinézete valahogy nem tükrözte a hivatását. Az emberek, akik nem ismerték, mindig színésznek vélték. Sötét hajú, ugyanakkor hófehér bőrű – ezzel valamiképpen elkülönült a többi embertől. Simára volt borotválva, nagyon igényes volt a megjelenésére. Rajongott a színházért, s ha erről beszélt, azt mindig nagyon ízlésesen tette. Minden osztályvezető orvosunktól különbözött, nálam vendégeskedése során különösen cipőjével keltett feltűnést. A szobában öten voltunk, mindannyiunk lábán lekerekített orrú, olcsó bőrcipő merítette ki a cipő fogalmát, kivéve Jasvin doktort, aki hegyes orrú lakkcipőt viselt. Hozzá kell tennem, hogy Jasvin eleganciája még soha senkiből nem váltott ki rossz benyomást, meg kell hagyni, orvos volt, mégpedig rendkívül jó orvos: bátor, sikeres és a legfőbb – sokat látott, tájékozott ember volt, nem beszélve a színház iránti rajongásáról.

A dolog lényege persze nem az egyedi cipőjében rejtett – mindig is foglalkoztatott egy szokatlan tulajdonsága: a hallgató, kétségtelenül titkolózó ember olykor-olykor kibontakozott. Nyugodtan beszélt, minden habogás és különtség nélkül, persze mindig érdekfeszítő témákról. A kimért, piperkőc orvos mintha tűzbe jött volna, fehér kezét csak ritkán használta könnyed, rövid mozdulatokra, most pedig apró köröket rajzolt a levegőbe elbeszélése hevében. Soha nem nevetett, még ha mulatságos is volt a történet, hasonlatai pedig mindig olyan találóak, színpompások voltak, hogy őt hallgatván gyakran gyötört egy gondolat: „Bár nagyon jó orvos vagy, ám a hivatásod mégsem ez, csakis íróvá lehetsz...” Ez a gondolat ütött szeget a fejembe, bár Jasvin semmit sem szólt, csak hunyorított a kettésre, és ki tudja már milyen messzeségben jártak gondolatai...

„Mit kereshetett ott? Képet?” Féloldalra dőltem, és megláttam, hogy maga a kép nem érdekfeszítő. Egy lovat ábrázolt, aránytalanul kidomborodó szüggyl, mellette pedig egy motor állt és a szöveg: „Hasonlítsuk össze a kettő teljesítményét: a ló 1 lóerő, a motor pedig 500 lóerő.”

– Mindez sületlenség, barátaim – szólaltam meg a beszédet folytatva –, nyárspolgári banalitás. A pokolra kívánják az orvosokat, akárcsak a holtakat és minket is, nevezetesen sebészeket. Gondoljanak bele – az orvos már százszor hajtott végre vakbélműtétet, és a százegyedik alkalommal a beteg meghal a műtőasztalon. Talán az orvos ölte meg? Talán az ő keze által érte a halál?

– Feltétlenül azt állítják, megölte – tette hozzá doktor Ginsz.

– És ha, teszem azt, a férje bejön a kórházba, magához vágja a széket – erősítette meg Dr. Plonszkij mosolyogva, persze mi is elhúztuk a szánkat, de valójában nem túl mulatságos, ha valaki székekkel dobálózik egy klinikán.

– Nem tudom elviselni – folytattam hamis, bűnbánó szavakkal. „Én öltem meg, óh én végeztem vele.” Senki nem öl meg senkit, ha kezünk közt hal meg a beteg, az a szerencsétlen véletlen műve. Valójában ez örülség! Nem gyilkosság és öldöklés a hivatásunk, az ördögbe is... Én azt a tettet nevezem gyilkosságnak, ami az ember megsemmisítésére irányul, előre megfontolt terve alapján és vágyat érezve arra, hogy meg is ölje.

– Sebész, pisztollyal a kezében, értem. Ám ilyen sebésszel még életemben nem találkoztam és nagy a valószínűsége, hogy nem is fogok.

Doktor Jasvin hirtelen felém fordult, mi több észrevettem, hogy tekintete elkomorodott, aztán így szólt:

– Szolgálatukra. Közben ujjával megigazította a nyakkendőjét, és újra elmosolyodott a már ismerős gúnnyal szája sarkában. Csodálkozva néztük őt.

– Vagyis hogy? – kérdeztem.

– Én öltem – magyarázta Jasvin.

– Mikor? – kérdeztem ostobán.

Jasvin a kettes számra mutatott, és így folytatta:

– Képzeljék, micsoda egybeesés. Alighogy megszólaltak a halálról, a naptárra pillantottam, és a kettes számot látom. Egyébként minden évben kísért ez az éjszaka. Látják, hét éve éjszakáról éjszakára, kérem, és... – Jasvin előhúzta fekete óráját, rápillantott. – Igen... február elsejéről másodikára virradóra öltem meg őt.

– Páciens? – kérdezte Ginsz.

– Igen, az. Páciens.

– De nem szándékosan? – kérdeztem.

– De igenis szántszándékkal – tette hozzá Jasvin.

– Hát nem nehéz kitalálni – mondta szkeptikusan Plonszkij –, rákos volt, talán szenvedett, maga pedig tízszeres morfiumdózist adott neki.

– Nem, morfiumot semmi esetre sem – válaszolta Jasvin –, és semmiféle rákos megbetegedése sem volt.

– Fagyott, tisztán emlékszem, 15 fok, csillagok... Oh, micsoda csillagok vannak Ukrajnában. Már majdnem 7 éve élek Moszkvában, de mégis honvágyam van. Összeszorul a szívem, sokszor legszívesebben vonatra szállnék... és odamennék. Újra meglátni a hóval borított szirteket, a Dnyepert... Nincs a világon szebb város Kijevnél.

Jasvin elrejtette ezt a naptári lapot a levéltárcájába, összehúzta magát a fotelban, és folytatta.

– Kemény város, kemény idők... Olyan szörnyű dolgokat láttam, amit maguk, moszkvaiak nem is sejtettek. '19-ben történt, éppen február elsején. Már sötétedett, este 6 körül lehetett. Különös tevékenységen ért engem ez a szürkület. A dolgozószobám asztalán egy lámpa világít, meleg és otthonosság vesz körül. A földön ülök egy kis bőröndön, amibe különféle semmi-revaló dolgokat gyömöszölök, és egy mondatot suttogok:

– El innen, de gyorsan... El innen, el...

Az inget hol begyűröm, hol kiveszem... Nem fér be az átkozott.

Az aprócska kiegészítőben elfoglalták a helyet az alsónadrágok, papírok százai, sztetoszkóp. Minden kilóg a bőröndből. Kidobom belőle az inget, közben hallgatózom. A festett ablakkeret hallhatóan néma, de...

Messze-messze keservesen nyújtott hangok. – Bumm-bu... – Nehéz lövegek. Dübörgés, majd elcsitul. Kinézek az ablakon, beláttam az egész Podolt, mivel a hegy meredek részén lakom, az Alekszejevskij-lejtő fölött. A Dnyeper felől közeleg az éjszaka, bebugyolálja a házakat, a fények pedig folyamatosan gyúlnak, láncokat és sorokat alkotva. Aztán megint dübörgés. Minden alkalommal, amikor a Dnyeperen túlról hallom, ezt suttogom:

– Csak még, lőj csak még.

A dolog lényege ebben állt: azon az órán az egész város tudta, hogy Petljura eltakarodik a városból. Ha nem ezen az éjszakán, akkor a következőn. A Dnyeperen túlról előrenyomul-

tak a bolsevikok, mégpedig óriási sereggel, és be kell vallani, az egész város nemhogy türelmetlenül, hanem inkább lelkesen várta őket. Én inkább úgy fejezném ki magam, hogy elragadtatással várták őket, mégpedig azért, mert az, amit Kijevben Petljura katonái ott-tartózkodásuk utolsó hónapjaiban végeztek, az nem tűri a nyomdafestéket. Minden pillanatban pogromok lángoltak fel, vérfürdők, naponta megölték valakit, nagy előszeretettel a zsidókat, hát persze, érthető dolog. A városban autók száguldoztak, a benne ülő emberek piros zsinóros szőrmekucsmát viseltek. Az ágyúk az utóbbi napokban egy percre sem hallgattak el. Éjjel-nappal dübörgés.

Mindenben ott volt az epekedés, a vágyódás, mindenütt éles tekintetek, nyugtalan szempárok.

Az ablakom alatt pedig, nem régebben, mint előző nap, két holttest hevert a havon egy fél napig, az egyikén szürke köpeny, a másikon fekete blúz volt, egyikükön sem volt csizma. A tömeg az egyik oldalon visszahőköl, mások apró csoportokba verődnek, amint a kapualjakból hajadonfőtt asszonyok ugranak elő, akik az ég felé emelve kezüket, ököllel fenyegetve ezt kiáltják:

– Várjatok csak, jönnek, jönnek majd a bolsevikok!

A két holttest visszataszító és egyben szánalmas kinézete némiképp megrettentett. Aztán nem tudom, hogyan, hogyan nem, én is várni kezdtem a bolsevikokat. Ők pedig közeledtek, egyre közeledtek. A fény a távolban kialszik, az ágyúk dördülnek, mintha a föld méhéből hallatnák hangjukat. Tehát...

Tehát a lámpa meghitt, ugyanakkor nyugtalanító fényt sugároz, egyes-egyedül vagyok a szobában, könyvek szerteszét. (Ebben az összevisszaságban egy értelmetlen álmot dédelgettem, felkészülni, megszerezni a tudományos fokozatot). A kis bőrönd fölé görnyedtem.

Történt pedig, el kell, hogy mondjam, hogy az események egyszerűen berontottak a szobámba, a hajamnál fogva kirángattak, aztán mind elrepült, mint egy pokoli lidércnyomás.

Hirtelen visszatértem ebbe a sötétségbe, a külvárosi kórházból, ahol ügyeletes osztályvezetője voltam a női sebészeti osztálynak. Az ajtó hasadékában egy kínos hangvételő levelet találtam. Ott helyben fel is téptem a borítékot, elolvastam, ami a kis papír fecnin állt, aztán leültem a lépcsőre. A papiroson a következő késsel szedett, gépelt szöveget olvastam:

„A következők szerint utasítom...”

Röviden lefordítva: „Jelen levél kézhezvételét követő két órán belül jelenjék meg az egészségügyi parancsnokságon szolgálatra való beosztás céljából.”

Tehát így állunk, itt ez a pompás hadsereg, akik szanaszét hagyják a holttesteket az utcán, Petljura atyánk, vérengzés, és én a vöröskereszttel a karomon, itt ebben a díszes kompániában...

Mindössze egy percre merenghettem el a lépcső mellett ülve. Felpattantam, és a lakásba mentem, előttem megjelent a kis bőrönd. A tervem gyorsan kiforrt. Egy külvárosi sebész barátomhoz megyek, aki kissé melankolikus típusú ember, bolsevik szimpatizáns. Nála fogom megvárni, amíg ki nem verik Petljurát. És ha mégsem verik ki?...

Vagyis a rég várt bolsevikok csak mendemonda? Ágyúk, hol vagytok? Elcsitultak. Nem, ismét dörögnek...

Dohogva kidobtam az inget a bőröndből, visszapattintottam a zárat, majd zsebre vágva a kis Browningot és egy tartalék tölténytárat, felöltöttem magamra a köpenyt, melyre a vöröskereszt volt hímezve. Bánatosan néztem körül, a lámpát eloltottam, majd kimentem az előszobába, itt felkapcsoltam a villanyt, felvettem a csuklyát, aztán végül kinyitottam az ajtót, mely a folyosóra nézett. Ebben a pillanatban torkát köszörülve két figura lépett az előszobába, a vállukon lovassági rövidpuska volt átvetve. Az egyikén volt sarkantyú, a másikon nem. Mindketten kucsmát viseltek, kék zsinórja az arcukba lógott.

Zakatolt a szívem.

– Maga a Jasvin nevű felcser? – kérdezte az első lovas.
– Igen – válaszoltam tompa hangon.
– Velünk jön – tette hozzá amaz.
– Mit jelentsen ez? – kérdeztem kicsit összekapva magam.
– Szabotázszt, kérem alássan... – válaszolta a sarkantyúját csikorgatva. Aztán rám nézett egyszerre ravaszul, mégis vidáman. – A felcser úr nem méltóztatik mozgósítódni, amér’ maj’ felelni tetszik a törvény szerint.

Kialudt a fény az előszobában, pattant az ajtózár, lépcső... utca...

– Mégis hová visznek? – kérdeztem, miközben a nadrágom zsebében megérintettem a Browning jéghideg, barázdás markolatát.

– Az első számú lovas ezredbe – válaszolta a sarkantyús.
– Miért?
– Má’ mi az, hogy mér’? Hozzánk jön felcsernek.
– Ki az ezred vezetője?
– Lescsenko ezredes – válaszolta valamiféle büszkeséggel eltelve az első, akinek a sarkantyúi ritmusosan pengtek.

„Hogy az ördög vinne el, a bőröndön ülve ábrándoztam... az alsónadrágok... Vajon mibe lett volna, ha csak öt perccel korábban jövök ki...” A város felett már sötétedett az ég, csillagok jelentek meg imitt-amott, amikor a házhoz értünk. A jégvirágos ablakon át fény szűrődött ki. Négy sarkantyúpengetés közepette egy üres, poros szobába vezettek, ahol vakító fénnel világított a villanykörte egy törött, opálos búra alól. A sarokból géppisztoly orra figyelte, de a gobelinfoszlányok mellett valami másra lettem figyelmes. Közvetlenül a fegyver mellett egy vörös tócsa éktelenkedett. „Hiszen ez vér” – gondoltam, és összeszorult a szívem.

– Ezredes uram – szólalt meg halkán a sarkantyús –, előállítottuk a felcsert.

– Zsidó? – hallatszott egy száraz, rekedt hang. A gobelinnel borított ajtó hangtalanul nyílt ki, egy ember lépett be. Díszes kö-

penyt és sarkantyús csizmát viselt. Ezüstveretes kaukázusi övét szorosra fogta. Bársonyprémes sapkáját aranszínű paszomány keresztezte. Kancsal szeme betegesen mered a világba, arcán himlőhely éktelenkedett, bajusza idegesen rángatózott.

– Nem, nem zsidó – válaszolt a lovas. Azzal a tag odaugrott hozzám, és a szemembe nézett.

– Maga nem zsidó – kezdte erős ukrán akcentussal, keverve az orosz és ukrán szavakat –, de semmivel nem jobbak náluk. A harc végeztével átadom magát a hadbírósnak. Agyonlövik szabotázs miatt. Nincs menekvés!

Sápadtan hallgattam. Aztán megint elmúlt minden, mint egy ködös álom. Valaki a sarokban panaszosan így szólt:

– Könyörüljön, ezredes uram...

Zavartan figyeltem rövidre nyírt, remegő szakállát, szakadt katonai köpenyét. Körülötte a huszárok arcai villantak fel.

– A dezertőr? – hangzott fel a számomra már ismerős hang.
– Ej, te, ej, te mocsok.

Láttam, ahogy az ezredes rángatózó szájjal előrántott egy elegáns, sötét színű fegyvert a pisztolytáskából, és a markolatával arcul ütötte ezt a szakadt embert. Az megtántorodott, fulladozni kezdett saját véréből, majd térdre rogyott. A szeméből patakzott a könny...

Aztán eltűnt a fehér, hólepte város, megdermedt a fekete és titokzatos parton a Dnyeper menti, fákkal szegélyezett út, melyen az első lovasezred kigyózott. A sor végéről olykor felzördültek az utánpótlást biztosító szekerek. Fekete puskacsővek ringtak, a dérlepte csuklyák a magasba ágaskodtak. A hideg nyeregben utazva néha-néha megmozdítottam sajgó lábujjaimat, melyek a csizmába szorulva kínzóan érzékelték a hideget. A csuklya résein mélyeket lélegeztem, éreztem, ahogy a bőrrönd, ami a nyeregkápához volt kötözve, nyomja a bal csípőmet. Rendíthetetlen kísérőm némán léptetett mellettem. Egész bensőm kihűlt, akárcsak a lábam a csizmában. Olykor feltekintet-

tem az égre, a csillagokra, és mintha a fülemben csengett volna annak a dezertőrnek a vonítása, panaszos hangja.

Lescsenko ezredes megparancsolta, hogy puskavesszővel adjanak neki, azok meg ott ütötték-vágták szegényt.

Most hallgatott a fekete messzeség, én pedig bánatosan és ridegen arra gondoltam, hogy a bolsevikokat minden biztonnyal visszaverték. A sorsom reménytelen volt. Egyenesen Szlobodka felé tartottunk, ott meg kellett állnunk, és biztosítanunk kellett a Dnyeperen átvezető hidat. Ha a harc elcsendesül, és rám közvetlenül nem lesz szüksége, akkor Lescsenko ezredes fog ítékezni felettem. Ezen gondolatokkal a fejemben mintha megkövültem volna, szomorúan néztem a csillagokat. Az ítélet kime-netelét nem nehéz kitalálni. Diplomás ember különös sorsa...

Két óra elteltével ismét minden megváltozott. Most a fekete út tűnt el. Egy fehérre vakolt szobában találtam magam. A faasztalon egy lámpa és egy szétforgatott gyógyszerláda állt, mellette egy szelet kenyér. Közben a fagyos lábam felengedett, mivel a fekete vaskályhában bíborvörös tűz táncolt. Időnként huszárok jöttek hozzám, akiket elláttam. Rendszerint fagyásra panaszkodtak. A szobában keveredett a savanyú izzadtságsgazag a mahorka és a jód szagával. A kíséřőkatonám itt hagyott. „El innen, el...”

Az egész ház zsúfolásig volt emberekkel, nehéz lett volna elmenekülni. Az ajtótól visszaléptem az asztalhoz, erőtlenségemben leültem, arcom a kezembe temettem, és figyelmesen hallgattam. Teltek-múltak az órák, észrevettem, hogy minden ötödik percben a padló alól vonítás tör fel a jól ismert keserű hangon. Most már pontosan tudtam, miről van szó, mi is törté-nik odalent. Odalent valakit puskavesszővel vernek. A keserves hang néha átcsapott valami oroszánüvöltéshez hasonló hang-ba, majd panasszá halkult.

– Miért kínozzák őket? – kérdeztem az egyik Petljura-fiút, aki remegve nyújtotta kezét a tűz felé. Csupasz lábát a támla

nélküli székhez támasztotta, én pedig fehér színű kenőccsel vontam be az elkékült fekélyt a nagyujján. Ezt válaszolta:

– Lelepleztek egy szervezkedést Szlobodkánál. Kommunisták és zsidók. Az ezredes kihallgatást tart.

Elhallgattam. Amikor kiment, fejemre borítottam a csuklyát, így kevésbé volt hallható, ami történik. Negyed kettő óta múltam ily módon az időt, majd amikor felocsúdtam szendergésből, csukott szemem előtt megjelent egy himlőhelyes arc és a katonám hangja:

– Az ezredes úr magát kéreti.

Felemelkedtem a katona döbbent tekintetére, legördítettem a fejedőt, és követtem a huszárt. A lépcsőn az alsó szintre jutottunk, majd egy fehér falú szobában találtam magam. A lámpa fényénél megláttam Lescsenko ezredest. Derékig meztelenül, kissé összegémberedve ült a széken egy véres gézdarabot szorítva a melléhez. Mellette egy zavart legény topogott, sarkantyúit a földhöz verve.

– Csőcselék – mormogta az ezredes, aztán hozzám fordult.

– Nos, felcser úr, lássa el a sebemet. Te pedig menj ki – parancsolta a legénynek, az pedig dübörögve az ajtóhoz vergődött. A házban csend honolt. Ebben a pillanatban az ablakkeret megremegett. Az ezredes az ablak felé fordította a fejét, én is odanéztem. „Ágyúk” – gondoltam, majd nyugtalan sóhajjal kérdeztem meg az ezredest:

– Mi okozta?

– Zsebkés – válaszolta az ezredes komoran.

– Ki tette?

– Nem a maga dolga – válaszolta hideg és gonosz tekintettel, majd hozzátette: – Aj, felcser úr, rossz lesz magának.

Hirtelen megvilágosodott előttem: „Valaki már nem bírta elviselni a kínzásokat, amiket az ezredes parancsolt, rárontott és megsebezte. Csakis így történhetett...”

– Vegye le a gézt – mondtam, fekete szőrrel borított mellkasához hajolva. Az ezredesnek nem sikerült eltávolítani a véres kis csomót, mivel az ajtó felől léptek hallatszottak, majd egy goromba hang felkiáltott:

– Állj, állj, te ördögfajzat, hová mégy...

Az ajtó kitarult, és egy zilált nő rontott be rajta. Arca száraz volt, nekem mégis úgy tűnt, hogy vidám is. Csak később, sok idő elteltével értettem meg, hogy az őrjöngés és a dühöngés nagyon furcsa formákat is tud ölteni. A szürke kéz meg akarta ragadni a nőt a kendőjénél fogva, de az elszakadt.

– Menj el, menj el – parancsolta az ezredes, és a kéz eltűnt. A nő megállt a félig meztelen ezredes előtt, és száraz hangon ezt kérdezte:

– Miért lőtték agyon a férjemet?

– Amiért kellett, azért lőttük agyon... – mondta az ezredes, és szenvedő tekintettel ráncolta össze homlokát. A kis csomó egyre jobban elvörösödött az ujjai alatt.

A nő felnevetett, én felálltam, és folyvást a szemébe néztem. Nem láttam azelőtt soha ilyen szemeket. Most hozzám fordult:

– És maga, orvos...

Ujjával az ingen lévő vöröskeresztre mutatott, közben a fejét csóválta.

– Aj, aj – folytatta a nő, miközben szemében fellobbant a tűz.

– Aj, aj. Micsoda gazember maga. Maga egyetemet végzett ember, és ezzel a csirkefogóval... Oldalukon állva még a sebeiket is ellátja? Ő olyan ember, aki másokat addig püföl és püföl, amíg annak el nem megy az esze... Amíg el nem megy az esze... És maga még kötözgeti itt a sebeit?...

Minden zavarossá vált előttem, ráadásul még a gyomrom is émelygett. Belül éreztem, hogy orvosi pályafutásom legkülönbözőbb és legfurcsább eseményei vették kezdetüket.

– Maga hozzám beszél? – kérdeztem. Éreztem, hogy furcsa remegés kerít hatalmába. – Nekem? – Akkor biztosan tudja...

A nő nem hallgatott tovább, megfordult, és arcul köpte az ezredest. Amaz felugrott és üvölteni kezdett:

– Katonák!

Amikor azok berontottak, az ezredes hangosan kiáltotta:

– Adjatok neki 25 vesszőütést!

A nő nem szólt egy szót sem, majd karjánál fogva elhurcolták. Az ezredes becsukta az ajtót. Leült a székre, elhajítva a gécscsomót. A kis vágásból vér szivárgott. Az ezredes egy mozdulattal letörölte a köpetet, mely bajusza jobb feléről lógott lefelé.

– Egy nőt? – kérdeztem kissé idegen hangon.

Düh fortyogott szemében.

– Aha, aha... – mondta, miközben rosszindulatúan nézett rám. – Most már látom, miféle madárkát küldtek nekem felcser helyett...

*

Az egyik golyót a szájába eresztettem, mert emlékeztem, hogy megingott a széken, vér ömlött a szájából, aztán patakok eredtek a mellén és a hasán is. Szemei kihunytak, feketéből tejfehérré váltak, majd a földre huppant. A lövések közepette arra összpontosítottam, nehogy elhibázzam és kihagyjam a hetedik golyót, az utolsót... „Az egyenlő lenne a halálommal...” – gondoltam. A fegyver csővéből füsttel vegyülő gáz távozott, melynek szaga némiképp kellemesen hatott rám. Az ajtó megcsikordult, miközben az ablakhoz lépve kirúgtam annak üvegét. Kiugrottam – fájó sorsommal – a néma udvarra, átfutottam a farakások között, ki a koromsötét utcára. Bizonyára elfogtak volna, ám szerencsére az egymás melletti falak hasadékába estem, és ott a gödörben – mint egy barlangban – ültem néhány órát egy darab téglán. Hallottam, ahogy lovasok vágattak el mellettem.

Az utca a Dnyeperre vitt ki, ott sokáig kóboroltak a parton, utánam kutatva. A hasadékon át megpillantottam egy csillagot,

miért, miért nem, arra gondoltam, ez a Mars volt. Úgy tűnt, mint ami darabokra hullik szét. Az első lövedék szétrepedt, betakarva a csillagot. Aztán egész éjszaka ágyúk dübörgése hallatszott Szlobodka felől. Némán ültem azon a darab téglán a hasadék közepén a lyukban, közben a tudományos fokozat megszerzésére gondoltam, valamint arra, vajon túlélte-e a nő a vesszőzést.

Amikor elcsendesült a robaj és pirkadni kezdett, kimásztam a gödörből. A megpróbáltatást nem tűrtem, mivel lábaim megdermedtek a fagyban.

Szlobodka elesett, minden hallgatott, a csillagok sápadtan néztek le az égről. Amint visszatértem a helyszínre, olyan érzésem támadt, mintha soha nem is létezett volna sem Lescsenko ezredes, sem a lovasezred... Csak trágya a kitaposott úton...

Egyedül indultam Kijevbe. Amikor odaértem, már teljesen kivilágosodott. Egy furcsa kinézetű járőr fogadott, fején fülvédővel tarkított sapka.

Megállítottak és igazoltattak. Erre így szóltam:

– Jasvin vagyok, felcser. Petljura katonái elől menekülök. Hol vannak?

Ezt válaszolták:

– Az éjjel elvonultak. Kijevben forradalmi bizottság van.

Az egyik járőr a szemembe nézett, sajnálattal kezét rázott velem, aztán így szólt:

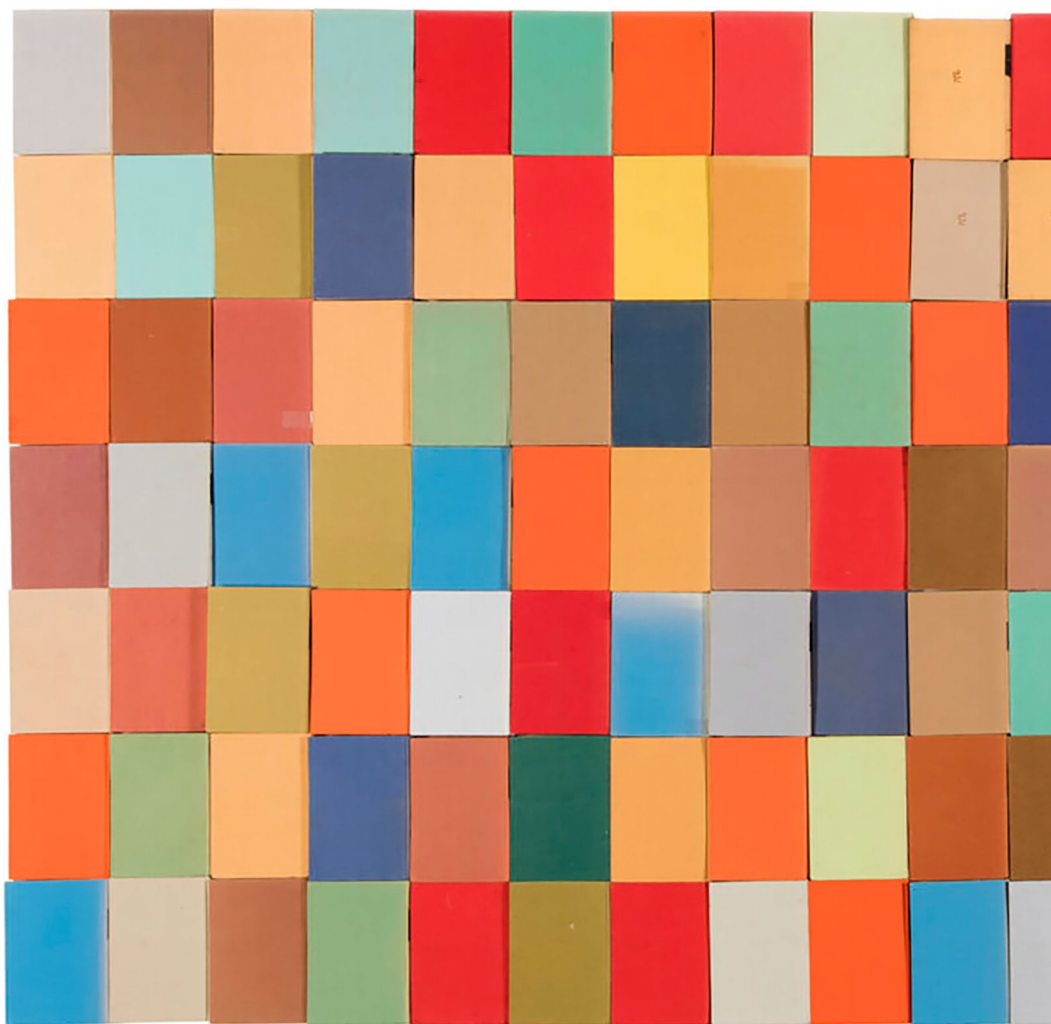
– Menjen haza, doktor.

Én pedig elindultam.

*

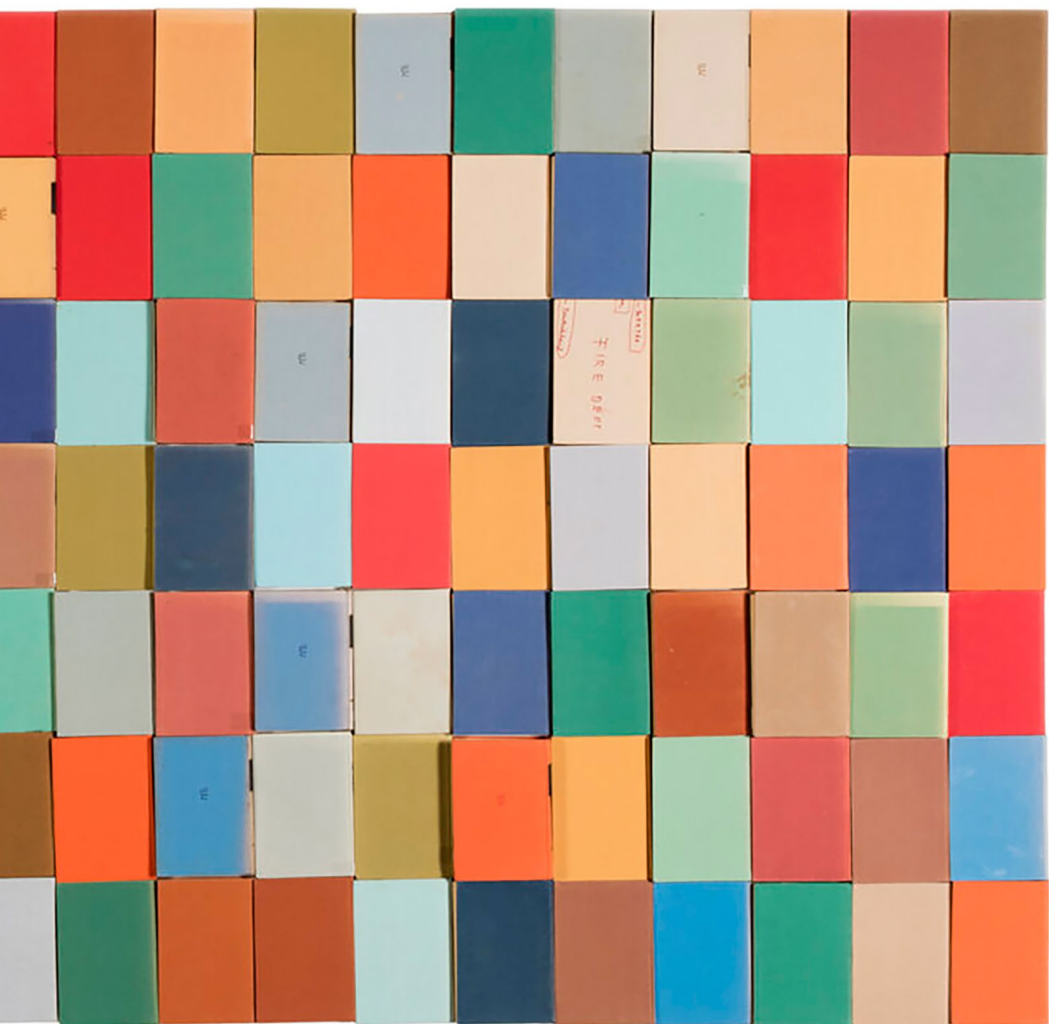
Némi hallgatás után megkérdeztem Jasvint.
– Meghalt? Megölte vagy csak megsebezte?
Jasvin furcsa, jól ismert mosolya mögül ezt válaszolta:
– Legyenek nyugodtak. Megöltem. Higgyenek nekem, se-
bész vagyok.

(fordította: Tuboly Ágnes)

Pamuki-Balogh Viktória

A világirodalom remekei (Pixelek II.), 2018

Géczi János

Vidéki csoportkép, Szent Mihállyal

Fényképészek keresik a valóságot,
a falu a jövőt eltakarja. Aki érti,
mi történik, elcsavarja a szemlencsét,
átállítja a fókuszt a szónokról
a pénztárgépre, s van, aki tudja, sokkal
könnyebb lesz kattintani, ha kívárja,
amíg kiforogja magából a jövőt
a szerencsegép. Más inkább arra figyel,
miként függeszkedik a szélben s fogózik
a megváltásba a pókfonál. A fotó
minősége szempontját tekintve
érdemtelen, a mennyekből mikor zúdul
alá a sereg, csak legyen meg a pillanat,
amikor, konzerv a konzervnyitóval,
a hosszú karddal felnyitható a kardal.

Nyolckor a Szent Mihály harangja északnak
pátosszal zeng, délnek iróniával kong.
Csónak száguld az öböl vizén, Mercury
dízelmotorral. Nem könnyű valakit
lekapni az elmúlása pillanatában.
Madárkórus, illatfelhő, édes érzet.
A kivetített kép jóval életesebb
a fotópapíroson találhatónál.

Prax Levente

A templom lovagja (részlet)

A nitrátfilm az egyik legrosszabb adathordozó, amit az emberiség történetében feltaláltak: instabil és rendkívül gyúlékony, aminek oka, hogy a lögyapothoz hasonlóan alapvető összetevője a cellulóz-nitrát. Ha egyszer lángra kap (és nagyon könnyen lángra kap), nincs a világon semmi, ami elolthatná. Még ha az oxigént is megvonják tőle, az sem segít semmit, mert az égés folyamán saját maga is megtermel annyit, hogy tovább lángolhasson. Nem ritkák a filmtörténetben a nitrátfilmtűz okozta tömegkatasztrófák. Ha pedig nem a megfelelő, igen szűk tartományt felölelő körülmények között tárolják, lassan spontán elbomlik, és a végén a filmtekercsből csak egy halomnyi világosbarna por marad. Mégis, erre a megbízhatatlan és gyilkos alapanyagra forgatták a világ filmtermésének döntő hányadát az ötvenes évek elejéig, amikortól végre kezdték felváltani az acetátalapú, sokkal stabilabb hordozók. Mindez mögött pedig csak egyetlen ok állt: a pénz. A nitrátfilm olcsó volt.

Hosszú távon mindennek jóvátehetetlen következményei lettek. A világ némafilmtermésének 80-90%-a megsemmisült. A veszteségnek pedig csak egy része, hogy a filmek elégték vagy elbomlottak – a gyártócégek nem voltak tekintettel az általuk forgatott művekbe befektetett erőfeszítésre, Isten ments, művészi értékre. A tekercseket újrahasznosították a fotoemulzióban található ezüst visszanyerése miatt; a megmaradt üres, átlátszó szalagokat pedig eladták, kidobták, megsemmisítették. Ingmar Bergman említette, már nem is tudom, a *Laterna Magica*-ban vagy a *Képekben*, hogy gyerekkorában a kimustrált szalagokat felszabdalva a szatócsboltban árulták. Előszeretettel vásárolta őket, aztán ha még volt rajtuk, lekapargatta az emulziót, és a megmaradt hordozóra rajzolgatott animációkat,

amiket aztán a házi vetítógépével vetített le. Egy megjegyzés erejéig sem tért ki arra, mit hordozhattak korábban, milyen örökre elveszett művészi értékeket. Noha rosszabb dolgok is történhettek a szalagokkal, mint hogy Bergman kezébe kerültek – készíthettek belőlük fogkefét vagy cipőpertlit is.

A fenti tényekkel a legtöbben nincsenek tisztában, csak azok, akik komolyabban foglalkoznak filmtörténettel, vagy éppen gyűjtők. Már jó ideje mind a két minőségben működöm, amolyan amatőr magányos farkasként. Nem tanultam ezt hivatásszerűen, csak szépen lassan belesodródtam. Amit korábban csináltam, és amiről beszélni sem akarok, pusztán időpocsékolás volt ahhoz a kiteljesedéshez képest, amiben most élek. Fő elfoglaltságom az eltűnt filmek előkerítése és megmentése, az úgy ugyanis, a lehangoló statisztikák ellenére, nem reménytelen. Sok tekercs lappang szanaszét szóródva a világban, rendszeresen kerülnek napvilágra elveszettnek hitt alkotások. A legtöbb esetben ugyan a felbukkanó kópiák nem teljesek, de így is többet jelentenek a semminél. Csak hogy két, viszonylag friss magyar példát említsek, ott az a korai Kertész Mihály-film, *A tolonc*, amely száz éven át kallódott – Jászai Mari a két filmszerepe közül az egyiket ebben játszotta el. Vagy a *Munkászubbonny* című mozi, ami a legutóbbi nagy fogás volt, bár ha eszembe jut, hogy csak 1918-ban több mint száz film készült az országban, amik közül szinte semmi nincs meg, hát nagyon szomorú lesznek. Mi maradt meg utánuk? A legjobb esetben néhány standfotó, forgatókönyv, rosszabb esetben szinopszisok, újságcikkek, a legrosszabb esetben csak címek. Lehetséges, hogy olyan nagy művészek egész életműve végezte cipőpertliként, akikről soha nem is hallottunk? Magánvélemény, de úgy gondolom, hogy megeshet. Ezért kutatom fáradhatatlanul az archívumokat, bújom a korabeli sajtót, gyűjtök össze minden információmorzsát, ami akár a legkisebb mértékben érdekes lehet – mert megeshet, hogy éppen én bukkanok rá egy ilyen alkotóra.

Nem pusztán a nagy, országosan forgalmazott napilapokról, folyóiratokról, sajtótermékekről beszélek, hanem szó szerint mindenről, az olyasmikről is, amit levéltári vagy könyvtáros körökben kisnyomtatványnak neveznek: plakátok, szórólapok, hirdetések, egyszóval bármiről, ami érdekesnek tűnhet. A magyar filmgyártás egyik központja 1918-ig Kolozsváron működött. Sok időt töltöttem a városban, túrtam az archívumokat, a vásárokat, a bolhapiacokat, a lomtanításokat, hátha előkerül valami, ami elkerülte az előttem kutakodók figyelmét. Akadt is pár kisebb fogásom, de nem kevés idő telt el, mire rábukkantam arra a nyomra, ami megvillantotta előttem a nagy felfedezés lehetőségét.

Egy lomtanításon történt, egy pincét rámoltak ki, mikor a munkások egy nagy halom egyéb filmes relikvia mellett találtak néhány rozsdás, jelöletlen filmtartó dobozt. Amint tudomást szereztem róla, nyomban jutányos áron felvásároltam az egész kollekciót, és a szállásomra szállíttattam, ahol nekiláttam a leletek osztályozásának. Sok plakát és újság volt a gyűjteményben, de minden rendszer nélkül, elég slapos alak lehetett, aki annak idején ezeket felhalmozta. A nagy részük 1910 és 1950 közül származott, áradt belőlük a nyirkos penészszag. Kelletlenül lapozgattam, mikor egyszerre egy szerény külsejű stencil akadt a kezembe. A következő állt rajta:

A TEMPLOM LOVAGJA

Újszerű balladai rémdráma!

Rendezte: Bogányi Jenő

Premier:

1918. október 27.

Este 11 óra

Sétatéri Mulató

Gondolkodóba estem. A szakirodalomban sehol nem írtak erről a filmről. Bogányi Jenő nevű rendezőről még annyira sem. Vajon mi lehet ez? A bemutató helyszíne is szokatlan volt. Valami amatőr, avantgárd kísérlet talán? Mindenesetre a cím távoli összefüggéseket pendített meg bennem. Nem templomos lovag... A templom lovagja. Miféle templomé vagy egyházé?

Ezek után estem neki a reménytelenül rozsdás dobozoknak. A nedvesség annyira tönkretette őket, hogy a kinyitásuk lehetetlen feladatnak látszott. Végül fészítővasat kellett igénybe vennem. Az első doboz nagy porfelhőt eresztve adta meg magát. Csípős ecetszag kezdett terjengeni, a bomló nitrát aromája. Egy rövidke tekercs maradványai heverték előttem, már szinte teljesen tönkrement: a szalag merev és töredezett volt, menetei egymáshoz tapadtak, alig lehetett szétfejteni őket; egyszerűen a porrá omlás küszöbén áll. A doboz tetejének belsőjére egy papírszeletet ragasztottak: A TEMPLOM LOVAGJA – ennyi állt rajta.

Nyilvánvaló volt, hogy a film vetíthetetlen, hogy minden további bolygatás további károkat okoz benne. De mindenre van megoldás, csak pénz kérdése az egész. Rendelkezem a megfelelő professzionális felszereléssel, ami nem volt olcsó, viszont sok felesleges körtől kímélem meg magam vele. Senkire sem vagyok rászorulva a kutatáshoz. Hogy honnan jutottam hozzá? A Kickstarteren és a többi hasonló profilú oldalon bármire elő lehet teremteni a pénzt, ha elég ügyes marketingdumával tálalják az elképzelést. Nekem egy Wolverine F2D Titan Film Scannerre volt szükségem, hát gyűjtést indítottam, és sikerrel jártam. (Bárki követheti a példámat, ha valami költséges hobbija van, vagy segélyre van szüksége, vagy meg nem értett feltaláló, művész, vagy csak úgy érzi, hogy megérdemli.) Ha pedig egyszer már megvolt a szkennerek, megpályáztam pár ösztöndíjat is (itt szorgalmasnak és elszántságnak kellett lenni), és akadt, amit elnyertem. Így lehetővé vált, hogy pár évig szabadon foglalkoz-

hassak a némafilmek mentésével. Ha valami jelentősre bukkanok, annak persze közgyűjteményben a helye, gyarapítom vele a nemzeti kultúrkincset, tehát hasznot hajtok az államnak. De nehogy bárki azt higgye, hogy pusztán ennyi az inspiráció a kutatásom mögött. Ez szintén csak marketingduma. Az én küldetéstudatom mélyebben gyökeredzik. Valahogy a következőképpen tudnám megfogalmazni: minden frissen előkerült némafilm, még a legvacakabb is, ablak a múltra. Persze megrendezett ablak, afféle dioráma, de így is betekintést enged egy olyan világba, amellyel már nincs élő kapcsolata a jelennek. Egy ilyen filmet látni borzongató, sőt, kísérteties érzés. Minden más csak sallang.

Kolozsváron nem tudtam kideríteni, mit tartalmaz a szalag, úgyhogy feladtam magamnak az egész leletet, a papírokat és a dobozokat a budapesti címemre. Ez bizonyos mértékig veszélyes lépés volt – a dekompozíciónak azon a fokán, amelyet a filmtekercs mutatott, már különös mértékben hajlamos az öngyulladásra, de most mit mondjak? Kockázat nélkül nincs győzelem. És igazam lett, mert probléma nélkül megérkezett minden, három nappal azután, hogy magam is hazatértem. Ekkor lementem a laborba, kivettem a tekercset a dobozból, és nekiláttam a restaurálásnak. A lehetséges mértékig kiszárítottam a filmet, aztán nekiláttam, hogy legöngyöljem a magról. A szalag erősen zsugorodott volt, alaposan megküzdöttem vele, de sikerrel jártam. A szokásos vegyszeres eljárás után új dobra tekertem, és belehelyeztem a HD-szkennerbe. Így végül egy összesen egy perc tizennyolc másodperc hosszú játékidejű képsort nyertem; alig vártam, hogy végignézzem.

A töredék mindössze két beállítást tartalmazott: az erősen kifakult, sárgásbarna képeken egy fehér ló ügetett az éjszakában, szűk ív mentén, körbe-körbe, úgy, hogy szemlátomást nem kötötték ki. Mindez valami egészen lehetetlen beállításból látszott, fentről, olyan negyvenöt fokos szögből filmezve. A második be-

állítás ugyanennek a lónak a feje volt, közeliben, szinte mozdulatlanul, és a háttérben kivehetetlen árnyak suhantak el. Leesett az állam. Hová rögzítették azt az átkozott kamerát? Ugye, ez technikai kérdés, de micsoda távlatokat nyithat meg egy technikai kérdés! 1918-ból egy ilyen felvétel egyedülálló. Tudtam, hogy minimum formai szempontból jelentős munkára bukkantam.

De ez az alig valamivel több, mint egyperces jelenet még éppen csak hogy több volt a semminél, így kettőzött erővel vetettem magam a kutatásba, hogy minél többet kiderítsek Bogányi Jenőről. Hamarosan találtam egy utalást, hogy a filmet 1918 késő őszén, zárt körben, Budapesten is levetítették egyszer, mielőtt a rendező a forradalmak felfordulásában elhagyta volna az országot, és Angliába ment, a hóna alatt feltehetően a film egy kópiájával. Így aztán én is odautaztam. Először a British Film Institution könyvtárába mentem, de nem sok reményt fűztem hozzájuk. Nem tartom őket valami haj, de nagyra. 1967 óta képtelenek előkeríteni a *London after Midnight* egy példányát, mikor a neten keringő információk szerint a film biztos, hogy megvan, és nem is egy helyen? Szánalmas, én mondom. Nem lepett meg, hogy nem találtam náluk semmi érdekeset, így egy szinttel feljebb hágtam, a British Librarybe, és itt egy bizonyos Utterson hagyatékából előkerült néhány érdekes dokumentum. Nevezett Uttersonnal dolgozott Bogányi pár évig, és a filmterjesztés sajátos módozatát dolgozták ki. Valahonnan szereztek egy kopírgépet, és jó pár másolatot lehúztak *A templom lovagjáról*, amikkel aztán különféle vásárokon léptek fel. Több levelet is váltottak egymással: az elsőben a rendező leírta a film cselekményét, ami a következő volt: egy fiatal lány idegei felmondják a szolgálatot a modern városi élet terhei alatt, ezért, nyugalmat keresve vidékre menekül. A közeli erdőben, egy romos szentélyben él a templom lovagja, aki tökéletes harmóniába került a természettel, és bárkivel szembeszáll, aki ezt kétségbe vonja, viszont mindig szívesen segít az elveszetten bolyongó

lelkeknek. Így találkozik a lánnyal: igaz szerelem szövődik közöttük, és elhatározzák, hogy együtt fogják terjeszteni az emberek között a lovag vízióját. Körútra indulnak az országban, szenvedélyesen prédikálnak, de aztán kitör a háború. A városok és a falvak elnéptelenednek, végül már teljesen egyedül kóborolnak. Egy elhagyott házban egy csecsemőt találnak: ezzel ér véget a film.

Utterson nyitott szellem lehetett, hogy elfogadóan viszonyult ehhez a maga korában teljesen szokatlan panteista lázálomhoz, de emellett gyakorlatias is: tisztában volt azzal, hogy egy ilyen film hagyományos moziforgalmazása esélytelen. Már az is csodaszámba ment, hogy elkészülhetett. A vásárlás szükségmegoldás volt, ez a közeg azonban idővel egyre inkább sértette Bogányi művészi önérzetét, és 1922-ben kilépett a vállalkozásból. Az utolsó levelében így írt: „Olyan emberekhez akarom eljuttatni a kultúrát, akik a születésüktől nélkülözik azt, akiknek semmi közük nem volt hozzá soha, akiknek még csak lehetőségük és igényük sem adódott rá, hogy valaha találkozzanak vele. Mégis éreznek valami megfoghatatlan sóvárgást, amely túlmutat a jelenlegi életükön, és értékelik, ha valami olyasmi tárul eléjük, ami maradandó nyomot hagy bennük. Hol vannak ezek az emberek? Kik azok, akik az ismeretlenbe vágnak? A tengerészek. Ráböktem a térképre, és Déli-Georgiát találtam el. Egész jó kiindulópontnak tűnik.”

Déli-Georgiánál kevés elhagyatottabb és sivárabb hely van a Földön. Gyakorlatilag az Antarktisz kapuja – a nyári szezonban a turisták egy része ide is elhajózik, mielőtt továbbindulna a kontinens felé. Most egy kicsit meg is cáfoltam magam – hiszen mégis vannak látogatók. De a sziget még főszezonban is nyomasztó hely, általában borzalmas időjárással; azon kívül pedig hatványozottan az. A látogatók döntő többsége a hajdani bálnavadász feldolgozóközpontba, Grytvikenbe érkezik, ebbe a kísértetvároskába, ami 1961 óta lakatlan, de az angol állam

nem feledkezett meg róla, a templomot felújították, és egy múzeumot is berendeztek. (Emögött persze biztos, hogy legalább részben a falklandi háború tanulságai állnak: az Egyesült Királyság komolyan veszi magát, *jelen van*, elejét véve bármilyen dél-amerikai próbálkozásnak.) Elképzelni is nehéz számomra, milyen lehet itt dolgozni télen; de az intézmény állandó munkatársakkal működik.

Emlékszem, mikor először olvastam Grytvikenről, David Attenborough valamelyik könyvében. Ő a hatvanas évek elején járt itt, és elejtett egy megjegyzést a hajdani mozi padlóján szanaszét heverő filmekről. Hogy mi lett ezeknek a sorsa, arról nem írt. Hozzá pedig mégsem fordulhattam személyesen! Túl kicsi vagyok én ahhoz. Az évek során néha mégis eszembe jutott, vajon mit tartalmazhattak ezek a tekercsek, és hová kerültek. Hát most megtudhattam végre.

Mindenekelőtt elvégeztem a házi feladatot a neten. A sziget bálnavadász-állomásain (Husvik, Stromness, Ocean Harbour) több mozi is működött a XX. század folyamán, de miután a telepeket elhagyták, egytől egyig elpusztultak, a legnagyobb, a Leith Harbour-i kivételével, de már az is félig romba dőlt. Mégis, a tény, hogy ebből az épületből maradt valami, ezt a mozit tette a legnagyobb reményemmé. Ám néhány további kattintás után szembesülnöm kellett vele, hogy Leith Harbourbe nem egyszerű legális úton eljutni: a pusztuló épületek miatt 2010-ben a terület egészét életveszélyessé nyilvánították, és a meglátogatásához külön engedélyt kellett szerezni.

Pontosan az ilyen kihívások éltetnek engem. Általában introvertált vagyok, láthatatlan, mintha jelen sem lennék, ha fogalmazhatok így, de pokolian szívós is tudok ám lenni, mint egy bulldog. Rajtam nem fog ki semmiféle hivatal. Szilárd elhatározásom volt, hogy kibrusztolom a hatósági hozzájárulást, és ha nem kapom meg, akkor anélkül is elmegyek Leith Harbourbe. Mindenesetre senki se mondja azt, hogy nem vagyok törvény-

tisztelő ember: így indulásom előtt felkerestem a Government of South Georgia & South Shetland Islands elnevezésű kormányzati gittegyletet. Meglepetésemre nem kellett túl sokat csapkodnom az asztalt: a saját felelősségemre bármire kiadták az engedélyt. A pecsétes papírokkal a zsebemben és mély megelégedéssel a lelkemben szálltam fel a santiagói gépre, ahonnan egyenesen repültem tovább a dél-chilei Punta Arenasba, szám-talan antarktiszi expedíció kiindulópontjára.

Punta Arenasban egy helybeli illetőségű halászhajóra szálltam: végre úton voltam, egyenesen Déli-Georgia felé. Március végén jártunk, már régen elmúlt a turistaszézon. Amíg a Beagle-csatorna egyébként hírhedt vizein haladtunk, nem volt gond, de aztán kiértünk a nyílt Dél-Atlanti-óceánra, és az időjárás megváltozott. Iszonyatos viharok csaptak le a bárkára, hatalmas hullámok táncoltattak minket – az idő nagy részében a kabinomban kushadtam, és a legszörnyűbb halálfélelem gyötört, amit csak el lehet képzelni – kivéve, mikor okádtam. Akkor semmire sem gondoltam. Csak néha tudtam felkapaszkodni a fedélzetre – az ólomszínű égből felváltva zuhogott az eső, havas eső és a hó. A kapitány kijelentette, hogy mindez semmi, ennél már sokkal rosszabbakat is átélt. Le mertem volna fogadni, hogy hazudik, de ezt mégsem mondhattam neki. Aztán eszembe jutott Shackleton Endurance-expedíciója, mikor ez a zseniális és minden határon túl kitartó férfiú négy emberével a miénknél még rosszabb évszakban, 1916 májusában két hét alatt az antarktiszi Elefánt-szigetről egy mentőcsónakban jutott el Déli-Georgiára, ami alighanem minden szorult helyzetből való menekülés non plus ultrája azóta is. A mi helyzetünk összehasonlíthatatlanul jobb volt, volt GPS-ünk, volt rádiónk, amin segítséget kérhettünk, ha netalán elkezdünk süllyedni – bár erősen kételkedtem benne, hogy a mentőcsapatok időben érkeztek volna, node mégis. Efféle dolgok jártak a fejemben – *A templom lovagjára* nem is gondoltam.

Az csak akkor jutott újra eszembe, mikor a bárkánk végre besiklott a King Edward-öbölbe, és odasimult a móló mellé. A szárazföld árnyékában elült a vihar, sőt kivételesen szép idő köszöntött, az ég kitisztult, a sziget belseje felől élénk főszeél fújt, ami jócskán tíz fok fölé lökte a hőmérsékletet. Az ilyesmi ritka lehet errefelé ebben az évszakban. A grytvikeni kikötő üres volt, két, félig a partra futtatott hajóroncsot láttam csak, amelyek nyilván már évtizedek óta dacoltak az enyészettel. Valamivel odébb egy harmadik is feltűnt, ennek minden víz-vonal feletti része hiányzott. Szemben velem a bálnafeldolgozó romjai rozsdásodtak. Romok húzódtak beljebb is, az általános pusztulásból csak a templom és a múzeum épületei ríkítottak ki, de azok legalább nagyon. Frissen felújítva, hófehérre festve és gondolva, mintha az entrópia feletti győzelmet hirdették volna. Az utóbbi felé vettem az irányt.

Bent, az ajtó mögött egy unott képű alak várt: a szomszéd szobában valaki lendületesen kopácsolt a billentyűzeten. Benéztem: egy középkorú nő ült a gépnél, egy halom régi, megvisselt papiros hevert előtte az asztalon. Az évszak előrehaladtára való tekintettel csak ők ketten tartózkodtak a múzeumban, de mint kiderült, hamarosan várható volt, hogy leváltják őket. A passas kezét nyújtott. – Ray Pritchard – mutatkozott be. – Punta Arenasból már telefonáltak, hogy jön egy holdkóros, aki filmek után kutat. Mit is keres pontosan?

Beszámoltam neki *A templom lovagjáról*, Bonyhádi Jenő kalandos útjairól a Brit Birodalom eldugott szegleteibe és Attenborough könyvének vonatkozó utalásáról. Pritchard megértően bólogatott. – Ez már valami – mondta. – Tudja, ide csak kutatók járnak, meg sznob turisták, akik le akarják húzni a bakancslistájukról az Antarktisz, de ahhoz legalább a Hope-öbölben kéne partra szállniuk, az Esperanza állomásnál. Akkor elmondhatják, hogy jártak a kontinensen. Sokan csak a félsziget nyugati partján hajókáznak, de hát az semmi.

– Maga járt már az Esperanzán? – kérdeztem.

A pasas tekintete elborult.

– Inkább nem kockáztatok meg. Tudja, a falklandi háború miatt. Én itt kényes ponton dolgozom, és ki tudja, beengednek-e. Persze valószínűleg igen, de inkább nem kockáztatok. Mennyire tájékozódott rólunk, mielőtt idejött?

– Amennyire lehetett – feleltem óvatosan.

– Akkor biztosan tudja, hogy a mozit ledózerolták. A nyolcvanas évek elején még megvolt, ott állt a templom előtt. Ha felmegy, még ma is láthatók az alapjai. De egyébként nem maradt semmi belőle. A vetítógépet kimentettük, itt áll a szomszéd szobában.

Mindezzel persze tisztában voltam. Pritchard a fejét csóválta. – És mégis eljött ideáig? – kérdezte. – Akkor nagyon bízik bennünk! Jöjjön utánam, megmutatom a gyűjteményünket.

Kivezetett az épületből, miközben végig magyarázott. – Egy csomó holmit elvittek a szigetről, a fenébe is, amiről maga beszél, az hatvan éve történt! Persze a mai napig érkeznek dolgok. Amit a kolléganő éppen leltárba vesz, azt még a nyáron hozta egy hajó Husvikból – északnyugat felé lendítette a karját. – Bemereszkedtek az épületbe, ahol az adminisztráció működött, és felmarkolták, amit hirtelenjében találtak. Történetesen egy nagy halom statisztikai kimutatást a harmincas években le vadászott bálnákról. Sokáig nem mertek maradni, tudja, azok a házak bármelyik pillanatban összedőlhetnek. – Megcsóválta a fejét. – Hatalmas mészárlások voltak ám, egy állatvédő beleőrülne. Azok a fiúk komolyan vették a dolgukat... Hogy a filmekkel hogy állunk? Egy nagy halom cuccot áthordtunk a raktárba. Ott körülnézhet. Persze előtte a mozi húsz éven keresztül ázott be, de legyen szerencséje. Én nem értek a... micsodához?... filmrestauráláshoz, igen. Magyar film itt? Hát átkozottul furcsa lenne. De jut eszembe, ha már templom – a mi templomunkra kíváncsi? Nagyon nagy attrakció ám! Ha itt házasodna meg, az-

zal egész életében dicsekedhetne. Előfordult, hogy valakik csak ezért jöttek ide, hozták a násznépet, rendes lagzit rendeztek. Itt is vagyunk – megálltunk a raktár főbejárata előtt. A pasas előhalászott egy kulcsot, megforgatta a zárban, és kitárta az ajtót. – Tessék!

Hatalmas hodály nyílt meg előttünk, telis-tele polcokkal, amelyek nagy részét szakadásig pakolták a legkülönfélébb holmikkal. Többségüket fel sem ismertem. Pritchard egy ajtóra mutatott, a terem hátuljában. – A moziból mentett dolgok ott vannak, átnézheti. Ha talál valamit, remélem, rendesen lepapírozta a műemlékvédelemmel, különben nem viheti el.

Miután biztosítottam, hogy minden engedéllyel rendelkezem, hátramentem a raktárba. Jó pár filmtartó doboz hevert itt egymásra polcolva. Arra gondoltam, megkérem idegenvezetőmet, hogy vigyük át őket a múzeumba, ott mégiscsak jobb körülmények között vizsgálhatom meg az anyagot, mint ebben a félhomályos helyiségben. Az járt a fejemben, talán szerencsém lesz, és mégsem kell beiktatnom a Leith Harbour-i kiruccanást.

Pritchard készségesnek mutatkozott, így már a továbbra is serényen kopácsoló kolléganő háta mögött nyitottam fel a dobozokat. A belsejükben semmilyen felirat nem utalt a pontos tartalmukra, ezért éjszakára kivettem egy szobát a múzeum által üzemeltetett vendégházban, és nekiláttam átvizsgálni a tekercseket. De rögtön láttam, hogy ezeknek a nagy része már biztonsági acetátfilm, javarészt az ötvenes évekből származnak, és nem is ritkák. Az egy-két nitrátkópia ugyancsak tucattermékeknek bizonyult. Így hát mégis el kellett mennem a végső pontig.

Leith Harbour légvonalban nagyjából húsz kilométerre fekszik Grytvikentől, de a kanyargós és nehezen járható partvonal miatt ennél jóval többet kellett volna kutyaolni. Ezért vállaltam a kockázatot, és motorcsónakkal vágtam neki az útnak. A szép idő egyelőre kitartott. Úgy két óra alatt daráltam le a tengeren

a távolságot, és végül minden különösebb bonyodalom nélkül partot értem. Elképesztő, bizarr rozsdatemető fogadott, jóval méretesebb, mint a grytvikeni, hiszen itt semmit nem bontottak le. Volt térképem, pontosan tudtam, hol keressem a mozi maradványait. Átvágtam a dűledező épületek között, egyenesen a céloom felé, de amit találtam, az minden előzetes balsejtelmemen túltett. A mozi háromnegyed része egyszerűen magába roskadt, csak a keleti oldala dacolt az idő múlásával. Nem érdekelt, mindenre elszántam magam. Elindultam a romok között a még álló falak felé: átbotorkáltam néhány leszakadt fém merevítőszerkezeten, és ott álltam egy ajtó előtt. Benyitottam: a gépész szobájába jutottam, innen vetítették a filmeket. A vetítógép még ott állt a helyén. Hátral, az összedőlt polcok között újabb dobozokat vettem észre. „Most vagy soha!” villant át az agyamon: felkattintottam a zseblámpát, és munkához láttam.

A felső néhány doboz tartalma érdektelennek bizonyult. Kezdttem nagyon komolyan aggódni, hogy feleslegesen jöttem el idáig. Egyre kétségbeesettebben ástam mind mélyebbre, és akkor a kezembe akadt egy doboz: *The Knight of the Church*. Ennyi állt rajta. Kinyitottam: a dobozban egy teljes tekercsnyi, a körülményekhez képest meglepően jó állapotú nitrátfilm rejtőzött. Úgy látszik, ez a tartó különösen jól zárt, hogy a nyirkos, hideg éghajlaton sem talált utat a belsejébe a nedvesség. A számba vettem a lámpát, letekertem az első néhány métert, és amit láttam, meggyőződtem, hogy megérte a fáradozás.

Egy darabig még kutakodtam a dobozok között, de nem találtam több érdekességet, így hát elhagytam a romot, és a dobozt a kabátom alá rejtve visszabaktattam a csónakhoz. A visszaút kissé göröngyösebbre sikerült: szakadni kezdett az eső, és a szél is feltámadt. Amennyire tudtam, a part mentén navigáltam, és már esteledett, mire visszaértem Grytvikenbe. A múzeumban nem aggódtak értem különösebben. – Nem fogunk maga után mentőexpedíciót küldeni – magyarázta Pritchard.

– Minden felelősség a magáé, ott áll a papírján! – a kolléganő ott állt a háta mögött, sötéten nézett rám, és bólogatott. – Talált valamit?

Előhúztam a tekercset. – Van még ott más is – mondtam. – Nem ártana kipakolni azt a helyet, mielőtt végképp összedől. Hátha van a *London éjjél* utánból is egy példány.

– Az micsoda?

– A legkeresettebb elveszett angol némafilm.

Prithcard vállat vont.

– A mi intézetünk fő profilja a bálnavadászat. Ha senki nem jön ide, hogy előbányássa azokat a tekercseket, nem tudunk mit tenni. Én nem kockáztatom az életemet.

Megütögettem a dobozt.

– Meg tudnánk ezt nézni? Azt mondta, itt van a vetítógép.

– Persze, tehetünk egy próbát...

Kihoztuk a gépet, és egy fehér falfelületre irányítottuk. Befűztem a tekercset, bekapcsoltam a vetítőt. Működött. Élesre állítottam a képet, leoltottuk a villanyt, és elindítottam a filmet.

Felvillant a cím: *The Church of the Temple* – aztán egy meztelen lány jelent meg falon, egy ágy mellett állt, tökéletesen közzömbös arckifejezéssel. Nagyon szép volt. Belső felvétel volt, a bútorzat a tízes évek végének enteriőrjét tükrözte. Vágás: egy meztelen fiatalember, teljes alakban, az egyik karját bizonytalanul felemeli. Vágás a lányra: itt már csak az arca látszott. Vissza a fiúra: premier plán. Aztán külső felvétel következett: sötét, viharos éjjel, az erdő fái hajlonganak a szélben. A jelenet hirtelen megszakadt: új cím következett, *Missy and Jim* – és tanúi lehettünk, ahogy egy lepukkant szuterénben keményen meghágnak hátulról egy nem kevésbé lepusztult nőt. A tekercs ezen felül még két pornójelenetet tartalmazott, cseppet sem finomkodtak egyikben sem. Ahogy kifutott a film, felkattintottam a villanyt, és a muzeológusra pillantottam. Ő töprengve nézett vissza rám.

– Ezek közül melyiket kereste?
– A legelsőt – feleltem. – Nem vette észre az esztétikai különbséget?

– Dehogynem – mondta ő. – Azt hiszem, világos. Valaki kémeny pornót hozott be, amihez hozzáragasztották a maga jelenetét. A bálnavadások nem voltak kifinomult emberek, mindegy volt nekik, csak meztelenkedés legyen, igaz? Persze megeshet, hogy a mozigépész önmagának készítette ezt a kis összeállítást.

Ráhagytam. Nem lenne példa nélküli.

– Mindenesetre, ha csak ennyi van meg a filmből, az nem valami sok... – jegyezte meg Pritchard.

– Nem a mennyiségre utazom – mondtam. – És már ez is rámutat, milyen elképesztően merész volt Bogányi. Egy ilyen jelenetet leforgatni 1918-ban nem kevés kockázatot jelentett.

– Manapság is az – mélázott el Pritchard. – Az ember megcsinálja a jelenetet a szereplővel, akinek aztán eszébe jut, hogy őt tulajdonképpen szexuálisan zaklatták. Én nem vállalnám, hogy évtizedek után egyszer csak beperelnek. Talán ezért sem vagyok rendező.

– Az avantgárdot egyébként sem értékelik túl sokan – mutattam rá.

Ebben maradtunk. Ha eddig voltak is kétségeim, hogy *A templom lovagja* esetleg mégis rendes moziforgalmazásba került valahol, azok eloszlottak. A meztelenkedés megfellebbezhetetlenül megsemmisítette a lehetőséget. A déli-georgiai munkám tulajdonképpen véget is ért, de még pár napot a szigeten töltöttem, amíg a haláshajó vissza nem tért, hogy felvegyen. Meglátogattam a templomot, és kimentem a temetőbe, Shackleton sírházhoz. Shackleton itt halt meg, Grytvikenben, a negyedik antarktiszi expedíciója kiindulópontján, infarktusban. A hatalmas obelisztk, ami a sírja fölött tornyosult, messze kirítt a temető egyhangúan fehér táblasorai közül, de ha van, aki

megérdemelte, hát az ő. Egy ember, aki valósággal megtestesítette az igazi hős eszményképét, bár egyetlen vállalkozása sem sikerült. Mégis, olyan vezetői képességekkel rendelkezett, olyan elszántsággal, találékonysággal és merészséggel vágta ki magát a szorult helyzetekből, hogy csak felnézni lehet rá. És meghalt ő is, és erről eszembe jutott, hogy *A templom lovagja* valamenynyire szereplője is halott már – a lány, a fiú, a ló, meg mindenki más is, aki előfordulhatott benne. És itt jött az a bizonyos borzongás, de ezúttal nem érintett valami kellemesen.

Zuhogó esőben hagytam el Déli-Georgiát és tértem vissza Budapestre. Az újonnan felfedezett tekercset is beszkennelem, és a ki tudja, honnan eredő pornográf tartalmakról írtam egy rövid tanulmányt egy angol szakfolyóiratba. A kutyát nem érdekelte. Már volt valamivel több, mint két perc anyagom *A templom lovagjából*, de ennyivel természetesen nem elégedtem meg. Ismét Londonba utaztam, hátha kiderül még valami Bogányiról.

Pamuki-Balogh Viktória
78.3 (A szívárvány lábának keresése), 2021

Székelyhidi Zsolt

Kilátás

Foggal,
körömmel
vájod ki
anyád
fölgýűrt
öléből
magad.
Kimosod
a vért
csillag
szemedből,
kened
izmaidra
az áldozat
szentségét.
Viselt

arcodon
úri jel,
apánk
adaléka.
Rád vall,
hogy farkast
játszol,
és birkák
szeretnek.
Még kint
se vagy,
de már
kezdheted
legelni
választott
völgyed.

Pertics Gergő

Mindvégig

Júdás vagyok a vacsora előtt és a kertben és a kert után, és
Júdás vagyok, és csörögve gurul a harminc ezüst szét.
Azután Júdás vagyok a kapuknál, hozsánnát éljenez a nép,
és Kajafás előtt és a vacsora alatt és a kertben és a kert után.
Júdás vagyok minden jó -és rossz szándékomban és
minden félreértésben és megbánásban és bűnben
és öngyűlöletben,
és Júdás vagyok a csók pillanatában és a vacsora előtt
és a vacsora alatt és a kertben,
és Júdás vagyok a kert után. Halászok, vámszedők,
tolvajok voltunk,
kufárok, szélhámosok, és halászok voltunk, vámszedők,
tolvajok és
– és mégis; Péter aludt, János aludt, Jakab aludt, Máté aludt,
és mind aludtak.
Csak én virrasztottam, és csak én virrasztok, és
hogyan tudnék ezután elaludni?

Pamuki-Balogh Viktória
Unknown (részletek), 2019

Kemény István

Ellenfelei lovai

Lovag Dulcinea
ellenfeleinek a lovai
traumák
nagy hollófekete iskolázott
állatok
Csikókoruktól
ellenfeleinek nevelik őket
ellenfelei szüleinek a lovászai
a pszichológusok.

Ellenfelei lovainak a tenyésztése

Ellenfelei lovai traumák
megbízható
életre szóló társak
rajtuk vonulnak majd harcba
ellenfelei –
Frusztrációk és friss sokkok a rét füve
amin ellenfeleinek a lovai élnek
abúzusok tömege a száraz széna
amit ellenfeleinek a lovai elé tesznek –
Lovag Dulcinea
ellenfeleinek a lovai traumák:
horizonton is túlérő
szupercella-fekete
ménés.

Ellenfelei gyerekkora

Lovag Dulcinea ellenfeleit
ellenfelei szüleinek
tudós szolgái
a tanárok nevelik
Tizennyolc éves korukban
majd felültetik őket
a nekik nevelt lovakra
traumákra
addig pedig pónikon
tanulnak lovagolni
játszva
Lovag Dulcinea ellenfelei:
traumapónikon
gyakorolják a fegyverforgatást
hogy majd a nekik nevelt
nagy lovakra
életre szóló traumáikra
átülve azonnal
legyőzhetetlen
harcosok lehessenek
kiégettek és
könyörtelenek.

A váltópénz

Trauma
trauma
trauma
mint aranypénz
„egy trauma lesz”
egy trauma egy ló
alku nincs
a lókupec ládája nyitva
hullik az aranypénz bele
trauma
trauma
trauma
konganak
csengenek
de a lókupec
panaszkodik
be nem áll a szája
„Nekem se jó ám így
hogy alku nincs
egy trauma egy ló
készipassz
sokan mennek el
nem tudnak lovat venni
nincs egy egész traumájuk
én meg nem fogok
engedni az árból
az kéne
tönkretesznek
váltópénz kéne

traumafillér
be kéne vezetni
1 ló = 1 TR = 100 TRf
lenne alku
lenne forgalom!
De alku nincs
veszek egy lovat
vagy eladok
azt' annyi:
féllovat
negyedlovat
venni és eladni
nem lehet
trauma
trauma
trauma
nincs kicsi
és nincs nagy
csak ezek az egytraumások
csengenek itt nekem!"
Undorral turkál
az aranyaiban
a lókupec.

Falun fényképész

Interjú Pamuki-Balogh Viktória képzőművésszel

VERESS DÁNIEL

Dunaszekcsőn beszélgetünk, annak a háznak a kertjében, ahol felnőttél, és ahol a férjeddal a gyermekeketek nevelitek. Mikor költöztetek haza?

PAMUKI-BALOGH VIKTÓRIA

Két éve. A pandémia idején voltam eddig életemben a leghosszabb ideig távol, fél évig nem jöttem haza, és talán csak amiatt tudtam kihúzni, mert ugyan máshol, de a természetben voltam. Az első családi karanténunkat aztán véletlenül pont itthon töltöttük, és akkor láttuk is, annyira nem rossz itt lenni. Sőt, nagyon jó.

Akkor döntöttétek el, hogy haza-költöztök?

Abban korábban is biztos voltam, hogy hiába fontos az iskola és a karrier miatt Budapest, én mégis Pécs környékén vagy éppen Dunaszekcsőn szeretnék élni. Amíg lehet, mindent megteszek itthon, és ha egyszer végképpen felhúz az, ami az országban történik, akkor

a tenger mellé költözünk. Mert a víz az kell.

Ezek szerint a Duna fontos. Áthangolódsz a folyó, a dombok, a falubeliek és a szüleid közelében? Más-képpen gondolkodsz itthon?

Mindig is úgy éreztem, hogy itt van a fa gyökere, ebből vettem fel a tápanyagot, akkor is, ha Budapesten, Kaposváron vagy Pécsen laktam. Ugyanakkor falun művészként élni elég bonyolult. Gyenis Tibor azt szokta mondani vidéken, ha a foglalkozásáról kérdezik, hogy „fényképész”. Azt értik, tisztelik, és ezt a megoldást én is gyakran használom. Hasonló helyzet, hogy azoknak, akikkel együtt táncolok Dunaszekcsőn, én sem szoktam emlegetni, hogy a Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskolájába járok, mert nem akarok dicsekvőnek tűnni. De hogy válaszoljak a kérdésre is: nem gondolkodom másképp itthon, sőt én itt gondolkodom. Kell a hely, a csend, és ez mindig is így volt.

Pamuki-Balogh Viktória
Kert (részletek a sorozatból), 2017–18

Ha Budapesten úgy mutatnák be egy ismeretlennek, mint koncept-fotóst, akkor bólintnál vagy meglepődnél?

Azt hiszem, most alapvetően ez jellemez a leginkább. Vágyom arra is, hogy képzőművésznek hívjanak, de szerintem az sem vagyok, annak ellenére sem, hogy előfordul, így mutatom be magam. De szeretnék más is lenni! Például természetművész, csak az még nem vagyok.

Pedig a Kert és A szivárvány lábának keresése projektek messziről, fél szemmel már természetművészetnek tűnnek.

Amikor ezeken dolgoztam, akkor még nem törekedtem arra, hogy a természetben, természetes anyagokból hozzak létre valami olyat, ami nem a nagyközönségnek készül, hanem ott marad, és ki tudja, hogy mi lesz belőle, ha nem bomlik le teljesen. Nem is tudtam, hogy léteznek természetművészek, akik így határozzák meg saját magukat. De szerintem így a szép, hogy ha a Kert talán még nem is, de A szivárvány lábának keresése ennek ellenére is az első természetművészeti munkámnak

tekinthető. Sőt, ilyen nagyszabású munkát azóta sem sikerült létrehoznom.

A környezet az utóbbi időben kezdett el foglalkoztatni. Ugorjunk vissza öt évet! Amikor Kaposváron végeztél, akkor hogyan határozta meg magát?

Akkor is vigyáztam arra, hogy soha ne nevezsem fotóművésznek magam. Inkább körülírtam, hogy mivel foglalkozok: művészeti karon végeztem, fotószakon, és hozzátettem, hogy szeretek képzőművészeti megoldásokkal dolgozni.

A fényképek, amiket ma a természetben készítesz, önálló művek vagy a művek dokumentációi?

Nagy kérdés, amire még nem tudom a választ. Valószínűleg végül a fotókat is alkotásként fogom kezelni. Valahogy sokszor ki is hagyom a fényképezőt, de oda lyukadok ki, hogy annak, amin dolgozom, fontos része a dokumentáció és a fényképező nézőpontja. A munkáim általában egy szögből, akár éppen felülnézetből értelmezhetők.

A leginkább azonban arra vágyom, hogy egy művészkert le-

gyen abból a telekből a falu határában, ahol elkezdtem a természetművészeti kísérleteket. Úgy képzelem el, hogy nemcsak az alkotások lennének itt, hanem pici, meditatív terek is kialakulnának, és bárki betérhetne ide, használhatná ezeket. Kezdetben ismeretlen emberekre gondoltam, amikor a művészkertet terveztem, de most már egyre inkább a barátaimnak, a családomnak és Palkónak szeretnék tereket létrehozni. Eből nőné ki magát egy szabadtéri múzeum, ahol az utazók megpihennek, és ki tudják ezt élvezni.

A falu életében művészként vagy jelen, vagy inkább továbbra is a Balogh család Vikijeként?

Amióta anya vagyok, sok minden megváltozott körülöttem, de azért továbbra is aktív vagyok a faluban, nem hagytam abba teljesen azt, amit korábban kulturális szervezőként végeztem, és képviselőjelöltként is indulok most, az önkormányzati választáson. A művészszerep viszont leválik rólam itthon. Például, miután hazaköltöztünk, az volt a vízióm, hogy rendezek egy fesztivált, ahol minden szekcsői nemzetiség krumpli-

rétest süt és táncol. A cigány, a sváb, a magyar, az a nagyon kevés szerb meg a sokacok is. A krumplirétes egy hagyományos szekcsői étel, amit minden háznál más recept alapján készítenek. Ezen a napon készítettünk együtt egy nagy, 2×4 méteres krumplinyomdás képet. Mindenki azt nyomdázta oda, amit számára jelent a falu, és gondoltam, hogy majd ez lesz a műtárgy, amit kiállítok. Készült erről egy timelapse videó és egy a könyv, amiből kiderül, hogy mi ez az egész. Rendeztünk is kiállítást az anyagból a 1111 Galériában, és végül is büszke voltam a megnyitó után, de éreztem, hogy ennek semmi köze a művészethez... Tényleg semmi. Nem sokkal később Erőss Istvánhoz mentem doktori konzultációra. Emlékszem, elkezdett volna beszélni erről a projektről, és közbevágtam, hogy „mielőtt bármit mondana, tudom, hogy ez nem művészet”. Erre azt válaszolta, hogy akkor meg is beszéltük.

De mi hiányzott ahhoz, hogy művészet legyen?

Az absztrakció! Valahogy absztrahálni kellett volna, mielőtt bekerül egy galériatérbe. Ha több időm

lett volna, akkor biztosan másképpen alakul, de azt hiszem, ez nem az én utam. Olvastam olyan természetművészekről, akik a falujukban csinálnak például szemétből műalkotást – nem tudom, mondjuk, strandpapucsokból nagy táblaképeket –, amit végül eladnak a fővárosban. Ilyen ötleteim is voltak, de a magyar műtárgypiacon nagyon nehéz bármit is eladni, nemhogy ilyesmit.

Ha most félretesszük a krumplirétes-fesztivált és az önkormányzati választást, akkor el tudod képzelni, hogy művészként mégis jobb helyé tedd Dunaszekcsőt?

A Kert projekt szerepelt az ISBN Galériában, a következő évben pedig hazahoztam nagyjából ugyanazt az anyagot Dunaszekcsőre. Az egyetlen lényeges változtatás az volt, hogy meghirdettem a faluban, hogy aki tud, hozzon régi kertes képet a családi archívumból. Nagyon sokat hoztak, a legtöbbet ki is nyomtattam. A kiállítás izgalmas és szuper volt, mert tudtak hozzá kapcsolódni, ahogy látták magukat a képeken, vagy keresgéltek az ismerősöket. De teljesen más volt, mint Buda-

pesten, egyszerűen csak a kontextus miatt.

Inspirált esetleg más magyar művész – mondjuk, Bukta Imre –, aki falun él, önazonos ezzel, tehát nem egyszerűen csak pihenni vagy elvonultan alkotni megy a faluba, és ez meglátszódik a településen is?

Nem, engem helyek vonzanak. Ilyen Szekcső és Mecsekszentkút – csak onnan hiányzik a víz. Szoktunk is viccelődni, hogy tökéletes lenne, ha a kertváros helyén tenger lenne. Igazából minden hely vonz, ami tenger vagy óceán partjára épült. Ott van például Krapanj, ahova évek óta járunk Gyenis Tibor alkotótáborába.

A kaposvári egyetemi évek alatt és közvetlenül azután absztrakt munkákat készítettél...

Így, közvetlenül még nem mondta senki, hogy absztraktak a munkáim... Igazából a felületek érdekelték. A Tudások-sorozatban látható iskolatábláknál különösen a felületek rétegződése. Persze, imádom azt, ahogy kinéznek ezek az öreg iskolatáblák, de a gondolat, a rétegek lehámozásának a gondolata érdekelt. A Füzetek lényege, hogy

újrahasznosítottam a gimnáziumi jegyzeteim, és új papírt merítettem azokból. Gyönyörűnek találtam a közben kibontakozó metaforát. A gimnázium végén a legszélesebb a tudásunk, utána egy irányba fókuszálunk, és mintha a több száz oldalnyi tudásból csak annyi maradt volna, ahány merített papírt készítettem, szám szerint harminchármat. Mindezzel tiszteletet is adtam azoknak, akik-től tanulhattam. Hálás vagyok apukámnak is, mert én kidobtam volna a tankönyveimet és a füzeteket – kivéve a történelmet, az irodalmat és a zenét –, de ő nem éget könyveket. Ott stócolta ezeket a kazán mellett évekig, és egyszer csak bevillant, hogy megmaradtak. Itt is a gesztus és a középiskolában megszerzett tudásnak a mentális és vizuális nyomai érdekeltek, majd pedig az alkotói folyamatban absztrahálódtak.

Akkor voltaképpen véletlen, hogy a Tudások, a Füzetek és a színházi vasfüggönyöket ábrázoló Aspektus-sorozat is absztrakt?

Az igaz, hogy nem szeretem a direktséget. Viszont ezeknél a sorozatoknál fontosabb volt, hogy

vonzanak a táblák, a színpad meg a vasfüggöny, és a kapcsolódó konceptuális szempontok miatt rákattantam ezekre a felületekre. A vasfüggönyöknek is a felülete érdekelt. Van valami erős abban, hogy a színész csak a vasfüggöny belső, leharcolt oldalát látja, míg a néző a megszépített külsőt. És, ugye, ebben a hatalmas felületben nyílik egy pici ajtó. Ennek a vizualitása annyira megfogott, mint az iskolatábláké.

Ma teljesen más vizualitású munkákat készítesz. Tudatosan mentél ki a kertbe, a természetbe alkotni az általam absztraktnak nevezett konceptmunkák készítése helyett? Teljesen magától értetődő volt. Valószínűleg egyszerűen jobb volt kinn a kertben, mint bent a műteremben vagy a laborban. Mindig abból dolgozok, ami körülvesz. És amíg Kaposvárra jártam, meg Budapesten laktam, ott más volt a környezet. Illetve az is fontos, hogy az egyetemi évek alatt teljesen megengedő voltam magammal. Úgy voltam vele, hogy bármit csinálhatok, viszont most azt érzem, hogy nem vonatkoztathatok el a környezettől vagy a társada-

lomtól. Amikor az iskolatáblákat fotóztam, akkor tudtam a szintisza, mindenfajta társadalmi problémától mentes művészetben gondolkodni.

A szivárvány lábának keresése *nem szintisza művészet?*

Abban az értelemben nem, ahogy a kaposvári munkáim, mert tematizálok benne például a lakhatási problémát. Felnöttem, és jönnek szembe a társadalmi problémák, amiket, ha akarnék, egyébként kiküszöbölhetnék a tudatomból, de nem feltétlenül akarom. Hatással vannak rám. Kaposváron nem volt rám hatással semmi ilyesmi.

A könyvekhez viszont ragaszkodsz. Még hallgatóként készítettél A világirodalom remekei-sorozatról – egyébként szerintem úgyszintén konceptuális és absztrakt – fotósorozatot, és nemrég is könyvalapú munkákat állítottál ki Debrecenben, a MODEM és a Református Kollégium közös kiállításán. A látogató itt először éppen azzal az apokaliptikus hangulatú Borges-idézettel találkozott, amit te választottál a Bábeli könyvtárból. Mellette egy másik műved, a Monolit

pedig arra reflektál, hogy többé már nem adnak ki print enciklopédiákat. Lehetséges, hogy a könyv számodra a társadalmi válságok baljós jele?

A Monolit inkább arról szól, hogy hogyan alakul át az emberi gondolkodás, miután az interneten már mindent megtalálunk. A világirodalom remekei pedig egy játékként indult, amikor egyszer hazajöttem nyáron Kaposvárról. A szoba, ami most a hálónk, az a nagymamámé volt, és állt ott egy szekrénysor ezzel a könyvsorozattal. Én át akartam rakni a szekrénysort a fal egyik feléről a másikra, mert szerintem ott jobb helyen lett volna, és lepakoltam róla. Mint az építőköveket, elkezdtem kirakni a színes köteteket a parkettára, és elkezdtem játszani. Valószínűleg becsípődött egy kompozíció, és csak utána kezdtem el kibogozni, hogy vajon miért. Úgy jött létre ez a konceptmunkám is, hogy először beszippantott egy erős látvány. Megtaláltam – vagy megtalált engem –, és utána gondolkodtam rajta, hogy mégis miért. Persze ezt követte a kutatás is. Így tudtam meg például, hogy a nagyma-

mám a hetvenes évektől kezdve havonta megvett egy kötetet a sorozatból, és mindet elolvasta. Azt is izgalmasnak tartom, hogy pontosan ugyanakkora könyveket adtak ki, több száz kötetet. Olyan, mint Borges bábeli könyvtára, komolyan.

Ha már Bábelről beszélünk, mit gondolsz arról, hogy lényegében véve mindenkinek ott van egy fényképezőgép a zsebében? Milyen hatással van ez a vizuális kultúránkra?

Túl sok kép van, és elfogyott a képek jelentősége, maga a kép veszíti el a hatását, az értékét. Ha elindulunk a középkorból, amikor csak a templomokban voltak láthatók képek, és lehet, hogy egy falusi ember egész életében csak egy képet látott, ugyanazt – és eljutunk a jelenbe, amikor számtalan képet csinálok én is, akár csak egy nap alatt, akkor nem lehet mást mondani, mint hogy eljutottunk a másik végpontig. Értéktelen a kép, és lehet, hogy ezért mondják nekem a galerista barátaim, hogy

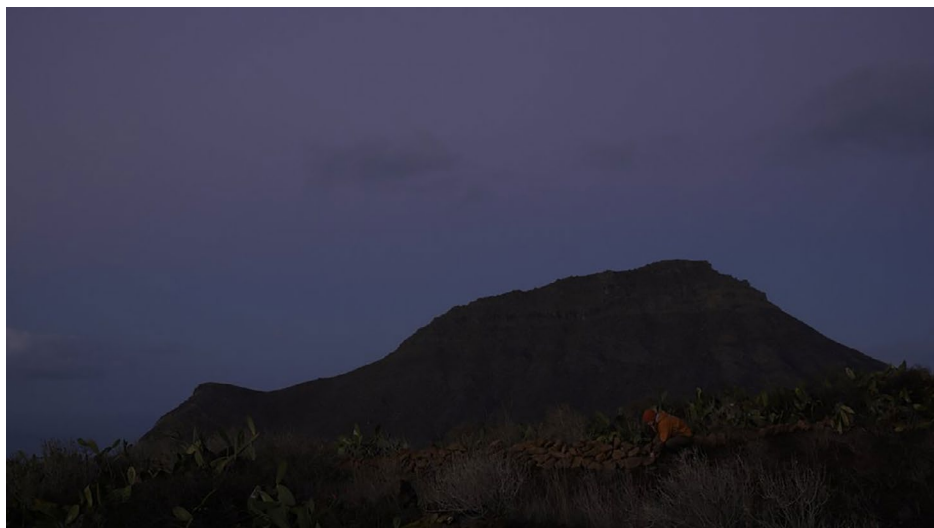
nem megy a fotó. Persze lehet, hogy valaki megvesz az IKEA-ban egy jópofa posztert, és kirakja, de a képek kipörögtek. Ennek a jelenségnek a betetőzése szerintem az elképesztő mesterséges intelligencia. A képdömpingre épülő rendszer önfenntartóvá tette magát most, hogy bármiről létre lehet hozni egy képet.

Ezt a jelenséget egyedül csak az okostelefonhoz kötnéd?

Ez az az eszköz, ami előidézte, hogy ennyi képet készítünk. Szóval lehet, hogy az okostelefonokkal még valamit csinálnom kell. De nem szeretem a modern dolgokat. A technikai fejlődés az ipari forradalomig érdekel.

A tükörreflexes fényképezőgépekig? Pont addig. A digitális gépeket csak használom, de technikai szempontból azok sem foglalkoztatnak.

A beszélgetésre Dunaszekcsőn, a művész kertjében, 2024 májusában került sor.

Pamuki-Balogh Viktória

78,3 (A szivárvány lábának keresése), 2021
állóképek a werkvideóból

Nagyvárosi útikalauz lődörgőknek

Csala Károly Vencel, *Az ipari alpinisták nyugalma, Budapest, Napkút*

Kiadó, 2023

Csala Károly Vencel első verseskötetében, *Az ipari alpinisták nyugalma*ban egy olyan kortalan és eddig számos perspektívából bemutatott témát dolgoz fel, mint az ember által megalkotott mesterséges környezet és a természet viszonya, illetve az ebben az összefüggésben kibontakozó emberi kapcsolatok. A témaválasztás kapcsán felmerülhet, hogy miben képes újat mutatni az ígéretesen debütáló fiatal szerző. Závada Péter a kötet hátlapján a következőképpen jellemzi Csala alkotóművészetét: „Csala Károly Vencel a melléfényképezés nagy mestere. Csíkos nejlonszatyrok utasok helyett, városossá terülő kíváncsiság mint kiborított só. És mennyi részlet marad bevilágítatlan. Épp csak felsejlő figuráit a beszélő úgy keveri gyanúba, hogy ő maga ne legyen számon kérhető.” A rövid laudáció remek kiindulási pontot biztosít a kötet darabjainak interpretálásához, emellett befogadói prekon-

cepcióinkat tovább erősítheti az az érdekes adalék, hogy verseinek megírásában Csalát – saját elmondása szerint – a nagyvárosi korzózások során hallott félmondatok, az épületek, terek, utcák megfigyelése inspirálta. „Így adta magát a flâneur témája, ami szerintem a XIX. században volt nagy téma, és most kicsit le akartam porolni.” (Népszava, 2024.03.02.)

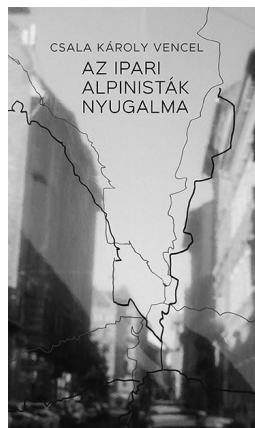
Ez a tudatos szerzői szándék beváltja a hozzá fűzött reményeket, Csala nemcsak leporolja, hanem másfajta színezetet is ad ennek a régi-új tematikának. Látásmódjának kuriózuma abban rejlik, hogy a lírai én szemlélődésének fókusza nem a teljes egészre irányul, hanem a nagyvárosi létapasztalat első ránézésre talán jelentéktelennek tűnő díszleteire és az azokat tartalommal megtöltő emberi kapcsolatok, illetve társas interakciók fragmentumaira. A szerző tudatos építkezésének eredményeképpen a kötetben

minden darabnak kimozdíthatatlan helye és szerepe van, a versek láncolatából egy bonyolult térkép rajzolódik ki.

A kötet címét érdemes a Csala által tartott idegenvezetés nulla-dik állomásának tekinteni. A cím már önmagában gondolatébresztő erővel bír, elsősorban az *ipari* és *nyugalom* szavak szokatlan párosítása miatt. A nyugalom atipikus jelző lehet – gondolhatjuk laikusként. Amennyiben a versekben érvényesülő megfigyelői pozícióba helyezzük magunkat, akkor a szerzői szándék világosabbá válhat számunkra. A minket körülvevő jelenségek a megfigyelés aktuusa által mélyebb jelentésrétegekkel ruházhatók fel. Egyes jelenségek befogadásához pedig szemléletmódváltás szükséges: az ipari alpinisták nem lennének képesek munkájukat végezni, ha nem rendelkeznének kellő hidegvérrel. Ezzel az attitűddel erős kontrasztot képez az utcafrontról szemlélődők aggodalmaskodása. Ellentmondásos módon lent, kvázi stabil pontokként aggódunk az egyébként teljesen nyugodt fentiekért.

A már megemlített tudatos építkezés megmutatkozik a kötet

kompozíciójában. A négy ciklusra tagolt kötet darabjai a természet és nagyváros összefonódásának gazdag motívikája, valamint az el-elkapott párbeszédfoszlányok bonyolult hálózata mentén rendeződnek össze. A kötet első ciklusában, a *Mintha megérkeztünk volna bárhovában* – ahogy azt a cím is sugallja – nem a megérkezés kerül a szövegek fókuszába, az úti cél tulajdonképpen édes mindegy, helyette az éppen bebarangolt út során tett megfigyelések, illetve a *flangálók* egymáshoz fűződő viszonyát formáló és annak kontextust biztosító terek, épületek egy-egy részletében való elmerülés kap hangsúlyos szerepet: „Fölfelé néz, összefutnak a vonalak,/ középen állunk./ Szerinted ez hol végződik?, kérdezi,/ miközben leszakít egy almát,/ a hirtelen öröm tagadhatatlan.” (Körzet) Ez a töredezettségélmény a kötet egészének jellemző vonása: nem egyértelmű, hol és melyik városban

járunk, ezt a szerző egyes szöveg-helyeken ironiával színezi: „Egy közvetlenebb taxis/ helyettünk mondta be a címeiket, / és hosszan beszélt arról, / hogy minden város ugyanolyan, / csak az utcák neve más.” (Merre mész?) Az időbeli viszonyokra ugyanakkor egyértelmű utalásokat tesz. Az évszakok szabálytalanul váltakoznak a szövegekben, és kiemelt narratológiai szerepük van, általában a töredezett dialógusokat árnyalják, kihívások elé állítva az olvasót a versek által életre keltett párbeszéd felgöngyölítésében: „A nyomokat elfedő nagy havazás, / a sötét és az egyre erősödő/ kód is közrejátszhatott.” (Térköz) Ez az elbeszéléstechnika a megidézett terek, épületek bemutatásában is dominál, az évszakok változása új értelmezési lehetőségeket biztosít: „Hirtelen lesz sok a látnivaló, ami évszakonként mást és mást jelent.” (Nagytávol)

A kötet címadó verse, *Az ipari alpinisták nyugalma* a második ciklusban kapott helyet, és a költői ars poetica kicsúcsosodásaként értelmezhető. Nem hiába viseli az újabb szerkezeti egység a *Fenntartható városfejlődés* címet,

ahogy az is a megfontolt tervezés eredményének tudható be, hogy a címadó vers éppen ebben a ciklusban helyezkedik el. Az ipari alpinisták kulcsfontosságú szerepet töltenek be a nagyvárosokat fenntartó gépezet működtetésében. A versben ez az aspektus azonban kevesebb hangsúlyt kap, és a szerző nagyobb teret enged a jelentésképzésben a befogadónak: „A fehér, tapadós ingeket/ és a szándékosan ottfelejtett/ padlizsánkrémes kiflit, / hogy lefoglald magad, / mint jelentéseket, / összekapcsolhatod.” A szerző egy irodalmi játékra invitálja a befogadót, és nem sejtet mélyebb összefüggéseket, így a megfigyelés *l'art pour l'art* jellege és a korlátlan befogadói szabadság elve érvényesül. Az ipari alpinisták nem csupán fizikai értelemben merészkednek magasba, hanem a nagyvárosi léttapasztalat magasabb szintjeire is emelkednek, s a lírai én is ezt az attitűdöt tartja követendő példának: „Látszik, hogy aggódsz valamiért. / Az ipari alpinisták/ nyugalma kell tanulni, / közöny es precizitás között/ ereszkednek le a magasból.” (Az ipari alpinisták nyugalma)

Némi ambivalencia fedezhető fel abban, hogy habár a mű címadó versében nyugalomra inti olvasóit, a versekben közvetített érzelmek távol állnak a nyugalomtól: a felbukkanó emberalakok interakcióból kétségtelenül impulzívan megélt érzemvilág bontakoztatható ki, így a félmondatokból összetevődő dialógusok arról tanúskodnak, hogy a szereplők nem minden karakterjellegüktől megfosztott, sematizált figurák. Több műben hangulatfestő elemként jelenik meg a düh: „Kenderből szőtték a falakat, / tehetetlen düh kerít hatalmába, / viszont a meleget végre/ északi széllel kevert/ hűvös légáram váltja fel.” (*Oda és vissza*) Ezen kívül megjelenik a harag: „Egyszerre fáradunk bele a haragba, / röviddel érzézés után. / A betonfalon, mikor hallgatunk, / átszűrődik a kiabálás. / – Milyen lehet így élni?” (*Nagy előny*), vagy éppen a félreértettség, például a harmadik, *Azért beszéljük meg hogyan tovább* ciklus *Átrendezés alatt* című darabjában: „Lassú filmek után vitatkozunk, / hol érthettük félre a másikat, / a padokon, mint elmulasztott lehetőségek, / mindenki felidézhető egymás után.”

Azonban a párbeszédeknek helyet biztosító környezet nem minden esetben tükrözi a szereplők lelki állapotát, sokkal inkább ellenpontozza őket: „Az első figyelmeztetésig bámuljuk, / ahogy szétszalad a víz, / csiga- és kagylómaradványokat hagyva / maga után a megújuló sávon. / Színe alatt rejtve marad, ami fontos, / de mi éppen az ismeretlenre / vagyunk kíváncsiak.” (*Hagyományos eljárás*) Bár elég kevés konkrétumot tudunk meg a szereplőkről, mégis, ahogy a szerző a *Végtelenített* sorozatban fogalmaz, „Miközben kihallgatunk / egy fontos beszélgetést, / közelebb kerülünk egymáshoz”. A közelség érzete annak tudható be, hogy a szerző a császkálásaink során tapasztalt interakcióinkhoz hasonlóan ábrázolja figuráinak kapcsolatát. A nagyváros forgatagában haladva csupán apró, villanásnyi részleteket figyelhetünk meg egymásból: nem tudunk semmit az elhaladóról, viszont kialakul saját percepciónk egy-egy kiragadott gesztus vagy elejtett félmondat megfigyelésével.

Az *ipari alpinisták* emberképe után érdemes görcső alá venni az elbeszélői megoldásokat. A narrá-

ció nem tekinthető szubjektum-központúnak, de a lírai én „kiszól” a szövegvilágból: „Lassan körvonalmazódik, / hogy kire érdemes figyelni igazán, / elfogynak az utcák, / vagyis én már korábban / leértem volna.” (Központ és periféria), illetve a *Lassú vonulás*ban centralizálja magát: „Körülöttem vagyunk, / egyre többen.”, és bebizonyosodik, hogy sosincs teljesen magára utalva, általában az egyes szám első személyű és többes szám első személyű szövegek keverednek a szövegekben. A hangvételen és a figurák egymáshoz való viszonyulásában erős variancia érződik. A versekben felbukkanó szereplők közösen barangolnak a nagyvárosi színterekben vagy éppen a természetben, a köztük lévő kapcsolat mégsem kiegyensúlyozott, a párbeszéd sokszor félresiklik, azonban éppen egymás meg nem értése viszi előre a cselekményt. Kézenfekvőnek tűnhet az a lehetséges értelmezés, hogy egy szerelmi kapcsolat hullámvásárlását kísérhetjük figyelemmel, de tulajdonképpen bármilyen emberi kapcsolatot kibontakoztathat a versbeszéd. Egy biztos, a gazdag érzélemvilág és a

társas magánytól távol álló kapcsolat által a szerző elszakad a posztmodern líra csúcsra járatott emberképétől, a nagyvárosi izolációban tengődő individuumból.

A szövegek közti kapcsolódást Csala változatos motívumrendszerral hozza létre, számos ismétlődő elemmel operál, melyek egyúttal megteremtik a szövegek közti átjárhatóságot is. Az egyik legszembevetőbb ismétlődő motívum a szinte mindegyik műben feltűnő tükröződő felület, például a kirakatüveg: „Tükröződünk az éjjel-nappali üvegén, / igyekszem utánogni a mozdulatait, / nem sokára tudni fogom, hogy mit mért csinál.” (Körzet), vagy éppen ablak formájában. A szövegkohézió megteremtése mellett a szerző emlékezteti figuráit életük díszleteinek megalkotottságára, valamint a tükrökkel és nyitott ablakok képével több apró részletet fed fel szokásaikról és gondolataikról. Az irányítévesztés motivikája is visszatérő elemnek minősül: „Szokatlan pontokhoz kell igazodni, / bár néhol a jelzőablak is látszanak. / A következő kereszteződésnél / inkább beszéljük meg, hogyan tovább.” (Érintett területeken) Ennél

a konkrét szöveghelynél ismét a város és az emberi kapcsolatok összefüggésére erősít rá a szerző, eltévedhetünk a városban, és az emberi kapcsolatok útvesztőjéből is nehéz meglegelni a kiutat.

Összességében Csala Károly Vencel olyan irodalmi élményt nyújt számunkra, amely aktív nyomozómunkára buzdít minket: egyszerre fogja kezünket nagyvárosi sétánk során, és engedi el azt a meghúzódo cselekményszál fel-

derítésében. Habár ez volt leplezetlen szándéka: „Ha az olvasás olyan, mint a nyomozás, akkor így kirajzolódhat valami történet ebből az egészből.” (Népszava, 2024. 03.02.) Az elsőre jelentéktelennek tűnő nagyvárosi díszletekben elmerülő *flangáló* szemüvegén keresztül bemutatott, sodró erejű alkotás után remélhetőleg Csala Károly irodalmi korpusza folyamatosan bővülni fog, és számos alkalommal lesz még idegenvezetőnk.

Szabó Tamara

A regionális krimi megérkezett Miskolcra

Bánhidi Lilla, Sorsod Borsod, Budapest, Prae Kiadó, 2023

Nem túlzás fokozódó érdeklődést és intézményesedést emlegetni, ha a kortárs magyar krimiről van szó. Ezt jelzi többek között a 2023 februárjában megrendezett Első Magyar Krimifesztivál, illetve az is, hogy a *Helikon* irodalomtudományi folyóirat nemrég tematikus számot szentelt a krimiiradalomnak.

Ennek a folyamatnak fontos része a Prae Kiadó 2017 óta futó *Krimi* Ma sorozata is, melyet Péczely Dóra szerkeszt. Ennek a sorozatnak az első darabjaként láttott napvilágot Molnár T. Eszter *Szabadesés* című, a noir regény műfaji kellékeivel játékot űző műve. Molnár T. könyvét azóta számos, a bűnügyi regény műfajá-

hoz eredeti eszközökkel közelítő kötet követte. A *Krimi Ma* keretében belül jelent meg például Gráczer L. Tamás történelmi krimije, *A háromfa hölgye*, mely rendhagyó módon a tizenötödik századi Budán játszódik, és a Mészöly Ágnes által jegyzett, több mint egy tucat elbeszélői hangból összeálló Agatha Christie-hommage, a *Róka-érc, haláltúra* is.

Polifonikus elbeszélésmód jellemzi a *Krimi Ma* sorozat 2023-ban megjelent új darabját, Bánhidi Lilla *Sorsod Borsod* című debütáló regényét is. A mű heterodiegetikus mindentudó narrátora mellett jelen van egy másik elbeszélői szólam is, amely a Miskolcot megrázó sorozatgyilkosság elkövetőjének belső monológjait ismerteti meg az olvasóval.

Bánhidi Lilla regényében ugyanis egy fiatal nőkre vadászó sorozatgyilkos után folyik a hajsz, amelynek egyik fő résztvevőjévé – a miskolci rendőrök mellett – egy harmincas éveinek legelején járó riporter, Radványi Alexa válik. Alexa négy és fél éve hagyta hátra szülővárosát, Miskolcot, hogy szerencsét próbáljon a budapesti média világában, így az olvasó egy

„közepes méretűnek és jelentőségűnek számító kereskedelmi tévé” (30) kulturális rovatának munkatársaként ismerkedik meg vele. A regény főhősnője azonban arra vágyik, hogy egyszer bűnügyekkel foglalkozó oknyomozó riporterként is dolgozhasson, így mikor fülébe jut, hogy Miskolcon több fiatal nőnek is nyoma veszett, Alexa egy nagy sztori reményében visszatér szülővárosába, és beleveti magát a nyomozásba.

Bánhidi Lilla könyvének cselekményideje körülbelül három hónapot ölel fel: az első gyilkosságra november legelején kerül sor, a regényt tagoló bejegyzések közül az utolsó pedig a következő év február hetedikét jelöli meg a cselekmény végeként.

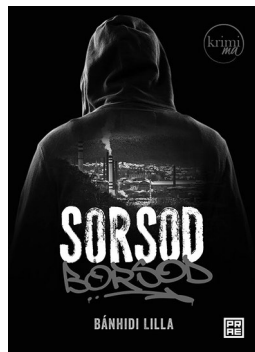
„A regény helyszínének kiválasztásakor a szülővárosom és régiója iránti szeretetem és kötődésem vezérelt.” – olvasható a szerző vallomása a kötet impresszumoldalán. Egy szemfüles olvasónak akár már ez is elég lehet, hogy gyanút fogjon, majd a *Sorsod Borsod* olvasása közben gyorsan nyilvánvalóvá válik, hogy a noir regények világát idéző első oldalak ellenére a Bánhidi Lilla könyve által felkínált

olvasatok közül a regionális krimiét a legkönnyebb a magunkévá tenni. A *locus criminalis* felértékelődésére csekély számú példát már Magyarországon is láthattunk: ide sorolhatók Szlavicsek Judit Balaton-parti bűnügyi regényei, de bizonyos szempontból még Kondor Vilmos *Bűnös Budapest*-ciklusának kötetei is, amelyekben Gordon Zsigmond mellett a huszadik századi fővárost is joggal főszereplőnek tekinthetjük.

A *Sorsod Borsod* valóban lehetőséget teremt arra, hogy az érdeklődés a nyomozás folyamatáról olyan, a bűn elkövetésének módjához és motivációihoz szorosan nem kapcsolódó részletekre vándoroljon át, mint a bűncselekmények tágabb környezete és az ezt a teret jellemző társadalmi viszonyok. Bánhidi Lilla is gyakran él a regionális krimi műfajára jellemző eszközökkel. A bűncselekmények helyszínéül szolgáló település megjelenítésekor hangsúlyt helyez az olyan lokális sajátosságokra, mint a gasztronómia vagy a város lakóinak egyedi szóhasználat. A könyv utolsó oldalainak egyikén, közvetlenül a műben szereplő borsodi kifejezésekből összeállí-

tott szójegyzék mellett, még egy, a regényben idézett vagy megemlített, Miskolchoz kötődő zeneszámokból álló lejátszási lista is helyet kapott. A borsodi megyeszékhely térképével azonban nem találkozunk a mellékletek között, igaz, a regényt tagoló dátumok mellett feltűnő helyszínmegjelölések hűségesen igyekeznek jelezni a városon belüli váltásokat.

Andrea Sibylle Kreuter kimutatta, hogy a regionális krimik a 19. század második felében virágzó német Heimatromannal mutatnak műfaji rokonságot. Utóbira a szűkebb pátria és a vidéki élet lelkes, gyakran kifejezetten romantizáló ábrázolása jellemző, az így születetett leegyszerűsítő képek átírására vállalkozik a regionális krimik jó része. Szlavicsek Judit *Légy/ott* című regénye például a téli Balaton partjára helyezett cselekménnyel tesz kísérletet a magyar tenger dekonstruálására.

A *Sorsod Borsod*-ból azonban nemcsak az a fajta ironia hiányzik, amely gyakran a sztereotípiák lebontásának egyik legjobb eszközévé válhat, hanem az ország többi részének Miskolchoz kötődő közösségi emlékezetére való minimális reflexió is. Miskolc a regényben elsősorban a főhős szülővárosaként, másodsorban pedig a bűntények színhelyeként jelenik meg, a rendszerváltás után leépített, ijesztő mértékű elvándorlással küzdő iparváros képe nem bukkan elő. Még szembetűnőbb, hogy a cselekményt Miskolcra helyező krimiben meg sem említik a település közbiztonságához kötődő sztereotípiákat. Alexán kívül mindössze egyetlen szereplő kínál némi lehetőséget a város egyoldalú ábrázolásával történő szakításra: egy Andi nevű influenszer, aki Miskolcra posztol a közösségi médiában. Ő azonban nem sokkal színrelépése után áldozatául esik a nőkre vadászó sorozatgyilkosnak, így vele együtt hamar eltűnik a külső (nem miskolci őslakos), de alapos szemlélő nézőpontja is.

Azonban nem ez a regény legnagyobb hiányossága. A Budapestről szülővárosába visszatele-

pülő Alexa perspektívája számos izgalmas lehetőséget hordoz magában, ám ezek közül a könyv csak keveset képes kihasználni. Például a méretéből adódóan nyugodtabb és a személyes viszonyoknak több teret engedő megfigyeléshely ábrázolásának azt a fajtáját, amellyel a *Sorsod Borsod*-ban találkozhatunk, kiábrándító ötlettelenség jellemzi: „Percek telnek el, mire rádöbben, mi is zavarja valójában. Az emberek ránéznek. [...] Nincs a kezükben mobiltelefon, sem újság. Nem bújnak bele semmibe, nem merednek a földre. A másik ember szemébe néznek.” (81-82)

Jobb híján tartalmatlanul sztereotipikusnak nevezhető a miskolci rendőrök megformálása is: az életvédelmi osztály dolgozóiról nem sok derül ki azon kívül, hogy szeretik munkájukat és természetesen a Diósgyőr elkötelezett szurkolói. Mindezen nem segít az sem, hogy a szerző újra és újra emlékezteti az olvasót arra, hogy a miskolci rendőrök tricepszén „egy nagyjából húszcentis argentin-dog-fej vic sorog”. (114) A csökevényes karakterábrázolás olyan főbb szerephez jutó rendőrökre is jel-

lemző, mint Gyepes Norbert, Alexa régi-új barátja, illetve Norbert nyomozótársa, Pigniczki Márk.

Ez persze közel sem jelenti azt, hogy nem találunk kiválóan megformált, motívumértékű szereplőket. Ilyen például Bullné, a város regénybeli polgármesterének rokona, aki a műben a miskolci közélet állandó, ám megkerülhetetlenségében is nevetséges szereplőjeként tűnik fel. Bánhidi Lilla regényének legfőbb erősségeit azonban nem a karakterek, sokkal inkább a jól körülhatárolható miskolci terek és a zsánereképszerű, hétköznapi, de karakteres jelentek ábrázolásában kell keresnünk.

Utóbbiak közé sorolom példának okáért azon lányok és fiatal nők bemutatását, akik jóformán mindenre képesek, hogy a megyei hetilap *Nap Szépe* rovatában szerepelhessenek, de hasonlóan jól kidolgozottak és életszerűnek bizonyul az a szöveg hely is, ahol a miskolci belváros leírásából majdhogynem észrevétlenül egy rövid életkép bontakozik ki, amelynek főszereplője Jackson, a miskolci utcák szent örülként számontartott hajléktalanja.

Nyilvánvaló az is, hogy amennyire ódzkodik Bánhidi Lilla műve a különböző, a borsodi megyeszékhelyhez kötődő sztereotípiákkal történő párbeszéd kezdeményezésétől, annyira elevenen képes megjeleníteni a miskolci tereket a mű néhány pontján. A várost járó Alexa ugyanis olyan változásokba ütközik szülővárosában, amelyek több évtizedes emlékeket idéznek fel benne, így a riporter által az épületek vagy közterületek átalakulásáról tett megfigyelések nem ritkán kirajzolják a miskolci társadalom átalakulásának körvonalait is:

„A fűtcai márkauzletek eladói [...] sportot űztek abból, ki tudja hamarabb kiszúrní a sárga busszal érkezők közül azokat, akikből sosem lesz vásárló, mert nem tudják megfizetni a portékákat. [...] Aztán a kétezres évek elején megnyitott az első pláza, amit még egy követett. Szép lassan megszűnt a fűtcai butikos eladók mindenhatósága.” (89)

A regény több mint négyszázötven oldalán azonban az ilyen és ehhez hasonló megoldások vannak kisebbségben. Az sem világos, hogy a *Sorsod Borsod* azon

szereplői, akik sem a nyomozás során, sem a regény helyszínéül szolgáló város karakterének bemutatásakor nem jutnak szerephez (ilyenek például Alexa nagyszülei) milyen funkcióval bírnak a műben, ezt pedig az egész cselekmény szerkezete megcsínyli. Ezzel szemben kifejezetten ötletesnek bizonyulnak a sorozatgyilkost szóhoz juttató, az információkat óvatosan adagoló szöveghelyek, illetve a taxisofőr Krisztiánhoz kötődő cselekményszál is. A *Sorsod Borsod* első, a főszereplő budapesti életét bemutató része is hatásosan írja le az irodaház terének sajátos működését, azonban ebben az esetben is a korábban már említett problémába ütközhetünk: a szerkesz-

tőség életének szentelt oldalak száma közel sem áll összhangban a kereskedelmi televízió által a cselekmény alakulására gyakorolt hatással.

Talán egy fokkal határozottabb szerkesztés lehetővé tette volna, hogy a fent említett, a város arculatát leíró részletek hangsúlyosabbá váljanak a kötet kompozícióján belül, ez pedig minden bizonnyal jótékony hatással járt volna a regény végleges szövegére nézve. Végző soron azonban az mondható el, hogy a város atmoszféráját sikeresen megjelenítő szöveghelyek ellenére Bánhidi Lilla regénye csak kevésbé képes kihasználni azt a potenciált, amely egy Miskolcon játszódó regionális krimiben rejlik.

Kőhegyi András

Beszédpercepciók gyakorlat

Turi Tímea, *Egyszerre egy beszéljen*, Budapest, Prae Kiadó, 2023

Turi Tímea legfrissebb verseskötete *Egyszerre egy beszéljen* címmel illeszkedik a megkezdett életműbe, címével méltán idézi meg

korábbi, *A dolgok, amikről nem beszélünk* című könyvét. A szerző negyedik kötete mindennapi, ismerős témákat taglal, melyek ak-

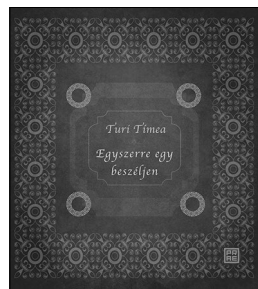
tualitásuk mellett hagyományos irodalmi jellegzetességekkel keltik fel a figyelmet. A kötet egyedisége abban rejlik, hogy a különféle ellentétpárok mentén haladó többszólamúság egységes kompozíciót alkot, melynek célja az egyén hangjának megszólaltatása.

Turi Tímea az *Egyszerre egy beszéljen* témáját *A magyar irodalom története* című versében lényegre törően foglalja össze: „a változás eszköze a beszéd maga”. A versekben több lírai én is megszólal, így válik a kötet kulcsfogalmává a beszéd, mely nézőpontváltásokra ad lehetőséget. A könyv különféle emberi kapcsolatoknak ad hangot, teszi mindezt úgy, hogy a szölamok állandó perspektíaváltásokat mutatnak, akár egyes verseken belül is, például a *Méreghinta* című szövegben: „Tanítsd meg, hogy mi a magány, / tanítsd, hogy milyen köztetek / Mutassátok, hogyan söpörjek, / ha mindent összetöretetek. / Te nem tudsz semmit, és én sem fogok / neked mondani semmit mégsem. [...] Tanulj meg esni, mint a férfiak. / Tanulj meg kelni, mint a nők.”

A folyamatos képlékenységek lehetővé teszi párhuzamos és ellen-

tétes toposzok alkalmazását, így jelennek meg például beszéd és írás, egyén és közösség, igazság és hazugság, férfi és nő motívumai. A kötet egyedisége abban rejlik, hogy az előbb említett témákat a vallás, az ima tükrében szemléli. Ezt nyomatékosítja a Bevezetés az imádkozásba alcím, amely visszatérő elemként újra és újra egy bevezető

kezdőpontra tereli az olvasót. A többszörös bevezetés lehetővé teszi az ima és beszéd kapcsolatának sokrétű szemléltetését, amely egyedülálló vonása a műnek. Az *Egyszerre egy beszéljen* című kötetben az ima főként közösségformáló erőként mutatkozik meg, hiszen a közösségbe járás emberi kapcsolódási pontokat kínál: „Imádkozni voltaképpen rettentő unalmas. [...] Ezért nem is imádkozni járunk össze, / hanem megszokásból és a társaság miatt.” (Bevezetés az imádkozásba) A kötet aktualitását jelzi, hogy a Covid-19 járvány gyülekezetekre gyakorolt hatására és kihívásaira is reagál, és

a közösség, a fizikai együttlét fontosságát ironikusan hangsúlyozza: „Bizonyos imák viszont csak közösségekben mondhatók, / és kérdés, hogy a galérianézet közönségnek minősül-e.” (*Bevezetés az imádkozásba*) Emellett az ima személyes, intim jellegét a hangzó beszéd-belső beszéd ellentétpárján keresztül említi a szerző: „A főima első mondata: »Istenem, nyisd szólásra a szám«. / A főimát csendben, magunkban mondjuk.” (*Bevezetés az imádkozásba*) A néma egyén és a beszélő közösség között az imádkozás motívuma kapcsán árnyalt összefüggéseket teremtet a szövegben, és aktuális kérdéseket vet fel. Ilyen például az igazság és hazugság jelensége, mely versszervező elemmé válik: „Amit egyik nap igaznak hiszel, / a másik nap hamisnak tűnhet. / Minden ott kezdődik, hogy elválasztjuk / az őszinteséget és a hazugságot.” (*Bevezetés az imádkozásba*) Az igaz és hamis szavakhoz köthető a kötet sajátos istenképének bemutatása, mely a címadó *Egyszerre egy beszéljen* című versben bontakozik ki: „úgy hallgatja az Isten az imákat, szórakozottan, / a körmét rágja, figyelme elka-

landozik. / Már nem akar igazságot tenni, megtudni, kit mi bánt, / nem kiállt közéljük: »Egyszerre egy beszéljen!« [...] nem ő segít, csak a beszéd”.

Ez az istenkép reflektál a kötet polifonikus szerkesztésmódjára, és újra a beszéd motívumát emeli ki. Turi Tímea művében konkrét bibliai témákat is feldolgoz, melyek szintén a hangzó beszéd toposzán keresztül kapcsolódnak össze: „Vétkezek szóval, tettel és gondolattal, / mert a szó tett, és gondolkodni / csak szavakkal lehet.” (*Jónás, a cet*) Viszont az irodalmi hagyományban is sokszor megidézett példázatok nem a hagyományos módon illusztrálja a szerző, hanem egyedi módon csavar egyet a történeteiken. Például a *Bábel kútja* címben, ahol sajátos ellentétpárt alkotva, Bábel tornyát fordítottan idézik meg a sorok. Hasonló hatást kelt a *Jónás, a cet* is, melyben Jónás magányos cethallá változik, és nem tudja megtéríteni Ninive népét, így az egyén és közösség témájához is szorosan kötődik a szöveg. Az olvasó már a szarkasztikus címekből sejtheti, hogy itt valamilyen megcsavart, kifordí-

tott bibliai történettel fog találkozni. Például a *Lót felesége visszafordul, és megy tovább* esetében, ahol már a címbe a női szereplőre kerül a hangsúly.

A férfi és a nő viszonya visszatérő elem a kötetben, minek kapcsán kritikus, lemondó és távolságtartó hangnemben nyilvánul meg a versbeszélő. Például A *legrövidebb út* soraiban: „Férfiuról szólj nékem, múzsa, ki sokfele bolygott? / Múzsa sem vagy, és nekem nincsen kedvem / folyton a férfiakról beszélni”. A szöveg az irodalmi alapokhoz nyúl vissza, azonban ez esetben is kiforgatja a hagyományt, így új megközelítésből tekintünk a hőskötemény férfialakjára: „a két pont között a leg-rövidebb út a beszéd volt. / És Odüsszeusz, ez a szőrös pacák / mégis eltévedt e két pont között”. A férfi és a nő viszonya kapcsán főleg távolságtartó női hangok szólalnak meg: „Voltaképpen bárkivel együtt tudok érezni, / csak a férfiakkal nem.” (*Vakfolt*) Emellett viszont férfi nézőpontok is feltűnnek, például a *Zsoltár női hangra* című versben: „A férfiakat mindig akkor tudtam megérteni, / ha nőnek képzeltem őket [...] S én mikor

lettem férfi?”, vagy Az *elkerülhetetlenben*: „Vajon mit tennék, ha kopaszodó férfi lennék?”.

Perspektívaváltások férfiak és nők szövegei között A *magyar irodalom története* költemény is tetten érhetőek, melyben az irodalomtörténeti álláspontok nagyon leegyszerűsítve, redukálva kapnak hangot: „Volt egyszer egy férfi, / aki azt gondolta magáról, / hogy úgy jó, ahogy van. [...] De aztán jött egy másik férfi, / aki szerint az első tévedett.” Emellett sok esetben gunyoros hangnemet ütnek meg az irodalom témájában megszólaló versbeszélők: „És aztán jött egy nő, aki azt mondta, / hát ti nem vagytok normálisak, / csak beszéltek összevissza, / de ki fog elmosogatni?”.

Turi Tímea kortárs gúnnyal szemléli az irodalomtörténeti távlatokat, így leegyszerűsíti és kiforgatja ezt a merevnek tűnő témát. Kritizálja azt a kortárs tapasztalatot, hogy manapság mindenki azt hiszi, hogy ért a költészethez. A *tízmillió költő országa* című versében például így: „én nem tudok nevetni rajtatok, / ügyetlen rímek, mikrofonba bűgött rossz hasonlatok.” A költészet mainstream

jellegét bátran kritizálja, ironikusan tárgyalja. Ez egy olyan visszatérő kortárs téma, amely a jelen irodalmának problémáit közvetíti verses formában, így hangsúlyozza, hogy a költészet témájára is reagáljon. Az irodalmi önreflexió tetőpontja az *Egy irodalmi tábor reggelén* című szövegben a siker és kudarc elegyeként fogalmazódik meg: „Hiszen látjátok? Itt maradt a kétség: / ki lesz a nyertes majd tikóztetek. / Ti még csak féltetek, de én már tudom: / egyszerűen vár kudarc, győzelem”. Ez a kettős tapasztalat, az írás folyamatára való reakció más-más nézőpontú ábrázolásokban is megmutatkozik: „Mikor csordultig volt a szívem, írni kezdtem: / és láttam, hogy ez jó. / De másnap visszaolvastam: / és rájöttem, hogy rémes.” (*Bevezetés az imádkozásba*) További kettősség a hírnév és elfeledettség ellentéte, mely a *Sötét anyag* soraiban a női író hangján keresztül jelenik meg: „És mert nő vagyok, majd megtapsolnak érte. / És elfelejtenek, mert nő vagyok!” Az alkotás folyamatának többirányú elemzése a kötet egészét meghatározza, ilyen versek például az *Kitalált emberek*

és *A prózáiró*. Az előbbiben: „Kitalált emberek kitalált történeteitől nehéz a szívem [...] Könnyed románc vagy kíméletlen tabló, vagy társasági dráma lenne inkább a pontos műfajom – / bármi, csak ne vers”, utóbbiban a következőket olvashatjuk: „Kiszerkesztettem a barátaimat. / Megírtam őket, és sorra tűntek el / az életemből.” A művek létrejöttének összefoglaló gondolatai, a hírnév kérdése, a műfaji besorolás találgatása versformában kortárs irodalmi dilemmákat foglalnak magukba.

Turi Tímea kötetében a polifónia eszközével sokoldalú költészetfelfogást mutat be, miközben saját lírai hangját is váltogatja. A szerző a többszólamúság módszerével emeli ki az egyént, akinek megszólalásának nehézségeivel könnyen azonosulni tudunk. Az *Egyszerre egy beszéljen* erőssége, hogy összetett költészettechnikai megoldások segítségével emberi viszonyokat tud kihangosítani, melyek a vallás, a hagyomány és a költészet kapcsán aktuális szempontokat vetnek fel. Turi könyvében figyelemre méltó összetettséget fedezhetünk fel, ahol a

perspektíva-váltások mellett szét-
tartó ellentétpárokat is illusztrál, melyek között a beszéd toposza
teremti meg a poétikai egységet.

Molnár Míra

Pamuki-Balogh Viktória
Aspektusok, 2015

E számunk szerzői

Mihail Afanaszjevics Bulgakov (1891–1940) orvos, író, drámaíró, legutóbbi kötete magyarul: Egy fiatal orvos feljegyzései (Magvető, 2019; ford.: Kiss Ilona), Kijev • **Géczi János** (1954) költő, legutóbbi kötete: Cholnoky-történetek a Tiltott Ábrázolások Könyvéből (Kalligram, 2023), Balatonalmádi–Murter • **Kemény István** (1961) József Attila-díjas költő, író, legutóbbi kötete: Állástalan táncos. Válogatott versek és válaszok Hegyi Katalin kérdéseire (Magvető, 2021), Budapest • **Kőhegyi András** (2003) egyetemi hallgató (ELTE BTK), Budapest • **Molnár Míra** (2000) egyetemi hallgató (ELTE BTK), Győr • **Pamuk-Balogh Viktória** (1992) képzőművész, Dunaszekcső • **Pertics Gergő** (1992) magyartanár, legutóbbi kötete: Megjöttek a döngetők (K.E.R.T., 2023), Budapest • **Prax Levente** (1983) író, költő, legutóbbi kötete: Erőtér (Fekete Sas Kiadó, 2024), Székesfehérvár • **Szabó Tamara** (1996) Veszprém • **Székelyhidi Zsolt** (1973) író, költő, fotográfus, zeneszerző, a Corvina Kiadó műszaki vezetője. Legutóbbi kötete: Jelenések (Parnasszus P'Art Könyvek, 2023), Budapest • **Taródi Luca** (1995) költő, szerkesztő (Apokrif), legutóbbi kötete: Egyszer végre fiatalok leszünk (Apokrif-FISZ, 2022), Budapest • **Tuboly Ágnes** (1982) műfordító, Siklós • **Veress Dániel** (1988) szerkesztő (Apokrif), Debrecen–Budapest

ISSN 2060-3207

24002

9 772060 320701

Ára: 500 Ft

